

Lunds universitet
Historiska institutionen
ÄHID04
Examinator: Yvonne Maria Werner
Handledare: Anna Nilsson Hammar
HT 2020

Barndom under svensk stormaktstid

En studie av Agneta Horns självbiografi

Innehållsförteckning

INLEDNING	1
<i>SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING</i>	2
<i>KÄLLMATERIAL</i>	3
<i>Urval och avgränsning</i>	3
<i>TEORI OCH METOD</i>	4
<i>FORSKNINGSLÄGE</i>	6
<i>Hustavlan och hushållsståndet</i>	6
<i>Barndom och uppfostran</i>	8
<i>Adel och adelskvinnor</i>	11
<i>Äktenskap</i>	13
HISTORISK BAKGRUND	15
BESKRIFNINGH ÖFWER MIN ÄLÄNDA OCH MÝKET WEDERWÁRTIGA WANDRINGESTIDH	17
" <i>och alt som jagh har wáxt, sá har min olýka väx mádH migh</i> "	18
" <i>och slet et helt ris på migh</i> "	18
" <i>och blef fru eba så beterlig ondh</i> "	20
" <i>stor olýk och hiärtans sorgh och wederwártighet</i> "	22
" <i>och hwad iag har slitit i dhe 2 áhran</i> "	24
" <i>GLADH ÖFWER MIN STORA LÝKA</i> "	27
" <i>mina bästa dagar alt ifrån min salig fru mors dödH</i> "	27
" <i>så vnte gudh migh min enda kiäre farbror</i> "	30
" <i>och hölt han mig mýket grant och wäl</i> "	30
" <i>hiärtelig oskrýmtat kiärlek</i> "	31
" <i>huru gudh altidh har hulpit migh mádH et gát tålmodh</i> "	33
SAMMANFATTNING	35
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	40
<i>KÄLLOR</i>	40
<i>LITTERATUR</i>	40

Inledning

När man läser om äldre historia är större delen av informationen man hittar om män, för män och av män. Det var männen som hade möjlighet att utbilda sig vidare och fick chansen att uttrycka sig i text medan kvinnorna var mer begränsade. Det var männen som var normen för samhället och kvinnorna sågs som halvfärdiga män som därmed skulle vara underordnade männen som var fulländade till skillnad från kvinnorna.¹ Däremot fanns det även kvinnor som fick mer utbildning, oftast då för att familjen kunde erbjuda det till sina döttrar för att de hade pengar att lägga på utbildning för både sina söner och döttrar, och därmed hade fler möjligheter i samhället. Ett av dessa undantagen är Agneta Horn som skrivit en självbiografi där hon beskriver sitt liv från det att hon föddes och nästan 30 år fram. Det är Agneta Horns självbiografi som ska undersökas i denna uppsats, med fokus på känslor i hennes barndom fram tills att hon gifte sig 1648.

Agneta Horns självbiografi hittades först 1885 i Uppsalas universitetsbibliotek av historikern Ellen Fries, som är känd för att ha publicerat flertalet skrifter om kvinnor från en äldre tid, som sedan publicerade den i kvinnorörelsens tidskrift Dagny. Den publicerades sedan i bokformat av Sigrid Leijonhufvud år 1910 baserat på Ellen Fries anteckningar och därefter av Gösta Holm 1959.

Agneta Horn föddes 1629 till riksmarsken Gustaf Horn och Christina Oxenstierna. Genom sin mor är hon även barnbarn till riksrådets Axel Oxenstierna, som var med och styrde Sverige under stora delar av drottning Kristinas tid som regent. Redan som ettåring reste Agneta med sina föräldrar till Tyskland och det 30 åriga kriget där hon sedan förlorade sin mor till pesten som spreds i området. I samband med att hennes mor gick bort började Agnetas tuffa liv där hon spenderade långa perioder med sin farbrors fru och senare änka Ebba Leijonhufvud där hon vantrivdes men spenderade även lång tid hos sin mormor, och i perioder även morfadern när han var närvarande, där hon var väldigt glad och trivdes.²

Agneta Horns liv är väldigt intressant, dels på grund av hennes barndom och uppfostran i en högättad adelssläkt under stormaktstidens Sverige och dels eftersom hon trotsade sin familj och gifte sig med den man hon själv ville ha. Detta är annorlunda eftersom adelsflickor som skulle gifta sig var tvungna att underställa sig föräldrarna och andra vuxna i familjens närhet som styrde över dessa beslut. Målet med ett äktenskap var inte kärlek utan

---

¹ Kekke Stadin, *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige*, Lund: Nordic Academic Press 2004, s. 12.

² Eva Hættner Aurelius, *Agneta Horn*, Svenskt kvinnobiografiskt lexikon, 2018-03-08.
<https://skbl.se/sv/artikel/AgnetaHorn> [2021-01-04].

föräldrarna valde vem deras barn skulle gifta sig med utifrån sociala, politiska och ekonomiska anledningar. Även för Agneta Horn såg det ut så till en början, men hon lyckades med något som inte många andra kunde göra på den tiden. Hon vägrade gifta sig med den hon hade trolovats till och fick istället sin vilja igenom så hon kunde gifta sig med mannen som varit i hennes tankar sen hon var 14 år gammal, friherren Lars Cruus.³

Syfte och frågeställning

Syftet med undersökningen är att djupdyka i Agneta Horns självbiografi och se hur hon själv uppfattat sin barndom och uppfostran. Vidare avses göra en koppling till hur hon beskriver sin situation gällande äktenskap eftersom familjen först övertalar henne till att förlova sig med Erik Sparre för att sedan leda vidare till att hon står upp för sig själv och förlovar sig med Lars Cruus istället. Jag vill därmed dels undersöka hur hon själv ser på sin uppväxt men även hur hon vågade säga nej till den man familjen hade valt, trots att det svärtar ner hennes och familjens rykte utifrån de normer som rådde i det dåtida samhället.

Anledningen till att jag anser att Agneta Horns självbiografi bör undersökas mer är eftersom ingen av de andra som har undersökt självbiografien har fokuserat detaljerat på endast Agneta Horns barndom och de känslor som uttrycks. Kristiina Savin, vars forskning kommer nämnas i senare kapitel, har undersökt känslor i självbiografien men då endast med fokus på lycka och olycka. Jag anser därmed att det är relevant att undersöka de känslor som uttrycks noggrannare och även inkludera andra utöver lycka och olycka såsom rädsla och sorg men även glädje.

Jag kommer undersöka Agneta Horns egen uppfattning av hennes barndom och kamp om att få välja sin make själv utifrån de känslor hon uttrycker. Detta kommer jag göra med William Reddys teori om emotionella styren (*emotional regimes*, min översättning) vilket jag kommer förklara mer utförligt i teoriavsnittet.

Frågeställningarna som jag kommer utgå från är följande:

- Hur såg Agneta Horn på sin barndom och tid fram tills sitt äktenskap 1648? Vilka känslor uttrycker hon mest om denna tid?
- Hur beskriver Agneta sin kamp för kärleken?
- Hur påverkar det emotionella styret Agneta i hennes barndom och äktenskapsförhandling?

---

³ Hættner Aurelius, *Agneta Horn*.

Källmaterial

Anledningen till att jag valde just Agneta Horns självbiografi är för att hon skrev en så utförlig och detaljerad berättelse där hon återberättar mycket av det som hände henne, både det dåliga, som tar upp en stor del av självbiografin, men även de positiva delarna av hennes liv.

Källmaterialet är Agneta Horns självbiografi och jag utgår från de två upplagor som finns tryckta i bokformat. Den första upplagan som jag använder är utgiven av Sigrid Leijonhufvud 1910 och är baserad på anteckningarna av Ellen Fries, som är den första som hittade självbiografin i arkivet vid Uppsalas universitet. Den andra utgåvan jag använder är utgiven av Gösta Holm 1959.

Jag kommer främst använda mig av Holms version av självbiografin av den orsaken att han har gjort en så nära utgåva av originalboken som möjligt där han låtit många stavfel, men inte alla, finnas kvar.⁴ Däremot kommer jag använda mig av Leijonhufvuds utgåva främst för att identifiera de individer som nämns i boken eftersom Agneta i flera fall endast beskriver individer som till exempel ”dronningen” utan att specificera vem det var. Detta kan bero på att texten endast var avsedd att läsas av familjen som alla skulle vetat vem som var drottning just då. Utifrån Ellen Fries stora forskningsarbete har hon kunnat precisera vilka individer det är som nämns i de olika situationerna i självbiografin, vilket finns samlat i ett personregister i slutet av Leijonhufvuds utgåva. Leijonhufvuds utgåva innehåller även ett avsnitt som hon benämnt tillägg där hon inkluderat bland annat brev och annan information. Leijonhufvuds utgåva är inte lika nära originaltexten på grund av att hon har moderniserat stavningen⁵ och jag har därför valt att använda Holms version istället för att komma så nära Agnetas eget sätt att skriva som möjligt utan att läsa originaltexten.

Urval och avgränsning

Jag har endast valt att avgränsa från att hon föddes och fram till hennes äktenskap 1648, när hon var 19 år, då det är tiden Agneta Horn själv verkar ha valt att fokusera mest på med utförliga återberättelser. Där beskriver hon i långa stycken sina upplevelser hos både sin mormor men även hos Ebba Leijonhufvud samt hos fadern och styvmodern med flera. Inläggen som skildrar tiden efter hon gift sig blir kortare och kortare och beskriver endast begränsat det som händer henne och var de förflyttade sig med militären. Det minskas från att vara flera sidor som

---

⁴ Holm, ”Inledning” i *Beskrivning över min vandringstid: Utgiven med inledning och kommentar av Gösta Holm*, Stockholm: Almqvist & Wiksell 1959, s. IX, XXXIII-XXXIV.

⁵ Leijonhufvud, ”Förord” i *Agneta Horns lefverne: Efter Ellen Fries efterlämnade manuskript utgifvet med tillägg af Sigrid Leijonhufvud*, 3-11. Stockholm: Norstedt 1910, s. 3.

beskriver ett år eller i vissa fall flera sidor där endast en månad beskrivs till att beskriva flera år på endast en sida. Jag har även valt att endast undersöka de känslor som tydligt går att kategoriseras under temana positiva och negativa känslor och tar därmed inte upp till exempel Agnetas relation till Gud eftersom den religiösa aspekten redan har undersökts tidigare av Stephen A. Mitchell, vars forskning kommer nämnas i senare kapitel, men jag kommer däremot ta upp de känslor som kan kopplas till Gud då det var en stor del av känslolivet under denna tidsperiod.

Teori och metod

Studien kommer genomföras med hjälp av William Reddys teori om emotionella styren (*emotional regime*, min översättning). Emotionella styren är uppbyggda på ett komplext nät av normativa känslor, officiella riter och praxis som hjälper till att forma de som tillhör gruppen och styrs. Om någon bryter mot det emotionella styret väntas sanktioner av något slag vilket varierar beroende på det emotionella styret. Reddys teori utgår från ett antal viktiga begrepp som bygger upp den emotionella styrningen. Dessa är dels emotionellt lidande (*emotional suffering*, min översättning) som är en konflikt mellan olika mål som kommit till på grund av känslor. Emotionell ansträngning (*Emotional effort*, min översättning) är kopplat till förgående begrepp och innebär att man upprätthåller ett mål eller en handlingsplan man har trots att det leder till ökat lidande på grund av de konflikterande målen. Det sista begreppet som är kopplat till emotionella styren är emotionell fristad (*emotional refuge*, min översättning) som kan vara allt från en relation till en organisation som tillåter ett utrymme där individen kan släppa de rådande normerna kring känslor men även den emotionella ansträngningen de annars behöver hantera.⁶

I sin studie undersöker Reddy känslor och dess koppling till politiken under åren 1700-1850 och undersöker bland annat hovet under Louis XIV's styre. Den franska kronan hade under lång tid haft svårigheter med att styra sina undersåtar men Louis XIV centraliserade makten och tvingade adeln att bosätta sig vid slottet i Versailles där han kunde kontrollera dem. Här kunde han sätta krav på adeln att följa regler om etikett och hövlighet. Dessa regler spred sig även utanför hovet i olika manualer eftersom de fungerade som verktyg för att avancera sig vid hovet. Under denna tid hade föräldrarna makten att arrangera äktenskap för sina barn och Louis XIV underlättade detta genom att hjälpa fäder till oresonliga barn, som gift sig med någon

---

⁶ William Reddy, *The navigation of feeling: A framework for the history of emotions*, Cambridge U.K.: Cambridge University Press 2001, s. 129, 323-324.

familjen inte accepterat, frihetsberöva dem på obestämd tid tills de kunde lösa sina problem, till exempel genom att annullera äktenskapet tills de kunde arrangera ett mer önskvärt sådant. Så länge de var diskreta kunde familjens överhuvud arrangera äktenskap som ignorerade de normer som fanns om sämja inom familjer.⁷

I denna uppsats kommer det emotionella styret utgöras av Hustavlan och adelsståndet som presenteras i detalj nedan i avsnittet om tidigare forskning. Dessa två emotionella styren har flera likheter med det emotionella styret som Reddy studerade i Frankrike men är anpassat till det svenska samhället. Det är dessa två styren som samverkar för att styra dels Agneta Horns beteende och känslouttryck men även de andra individernas, som omtalas i självbiografin, reaktioner och tolkningar av Agnetas beteende.

Ett annat viktigt begrepp för uppsatsen är känslor. Känslor är en viktig del av vårt liv och vår syn på livet men även en viktig del av hur vi ser på andra individer. Känslor är väldigt svåra att kontrollera dock eftersom att det är så pass subjektivt och man kan därmed inte veta exakt vad en annan individ tänker. Forskare har även svårt att identifiera vad begreppet känslor i grunden innebär. Känslor har kopplats till färger, till ansiktsuttryck med mera varav en undersökning visades att det fanns sex grundläggande känslor: glädje, rädsla, förvåning, ilska, avsmak och ledsnad.⁸ Trots att det är svårt att urskilja andra individers känslor kommer jag analysera och tematisera känslorna jag uppfattar i Agnetas självbiografi. Det är viktigt att vara uppmärksam på att detta görs utifrån en modern uppfattning av känslor och därmed kanske inte är tematiserat utifrån exakt de känslor som Agneta själv skulle identifiera det som.

Jag kommer använda mig av en kvalitativ innehållsanalytisk metod där jag analyserar mitt källmaterial genom att identifiera olika känslor som förekommer i självbiografin för att därefter kategorisera dessa känslor i två större övergripande teman, positiva och negativa känslor och sedan i mindre kategorier som är baserade på specifika individer som frambringat liknande känslouttryck genomgående i självbiografin.

I en kvalitativ innehållsanalys kan förekomsten av ett visst fenomen, i detta fallet känslor, analyseras och användas för att undersöka vad texten faktiskt innebär. Det kan göras både med hjälp av en dator eller manuellt där ett manuellt tillvägagångssätt medför att en mer djupgående analys av materialet kan genomföras.⁹ Jag kommer genomföra en manuell analys eftersom det är ett förhållandevis snävt källmaterial där jag endast kommer undersöka cirka 80

---

⁷ Reddy, *The navigation of feeling*, s. 147-148, 328.

⁸ Reddy, *The navigation of feeling*, s. 3-4, 8.

⁹ Göran Bergström och, Kristina Boréus, "Innehållsanalys" i *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Bergström, Göran. & Boréus, Kristina (red.), Lund: Studentlitteratur 2005 s. 44-45.

sidor ur den 140 sidor långa boken. Detta innebär att jag kommer kunna gå in på djupet och identifiera alla de känslor som är relevanta för de övergripande teman jag undersöker. I en kvalitativ innehållsanalys kan man även undersöka hur något värderas vilket även kommer göras i min undersökning.¹⁰ I min undersökning kommer jag undersöka hur Agneta Horn värderar främst personer och deras plats i hennes liv men även aspekter av livet såsom kärlek.

Jag kommer inleda med att gå igenom källmaterialet och ta ut de avsnitt där Agneta Horn beskriver eller uttrycker känslor för att sedan kategorisera dessa. När jag sedan har kategoriserat alla känslor kommer jag analysera dessa och de situationer där de uttrycks utifrån Reddys teori om emotionella styre.

Forskningsläge

Hustavlan och hushållsståndet

Kekke Stadin har undersökt genus i stormaktstidens Sverige. Hon utgår dels från Hustavlan, som var en del av Luthers lilla katekes, och dess samhällsordning med tre stånd: hushållsståndet, det politiska ståndet och kyrkoståndet som i sin tur delades in i flera underkategorier. Inom varje stånd fanns en stark hierarki med överordnade och underordnade, till exempel i kyrkoståndet där prästerna var överordnade alla andra som vara åhörare. I Sverige kompletterades Luthers treståndslära med den redan rådande politiska ståndindelningen: adelsståndet, prästeståndet, borgarståndet och bondeståndet. Det var inte individerna som ingick i något av dessa stånden utan det var hushållet som en enhet som gjorde det. Detta innebär att hela hushållet fick de rättigheter och skyldigheter som kom med deras ståndindelning.¹¹

Hustavlan legitimerade den samhällsordning som rådde. Hushållet eller hushållsståndet var en viktig maktenhet i samhället. Indelningen av samhällsordningen, som var baserad på ett flertal bibelcitater, i Hustavlan var en viktig del av synen på samhället och alla fick en bestämd plats i samhällsordningen. Alla individer i landet var inkluderade i hushållsståndet, men även i de två andra stånden, som i sin tur var indelat i nio grupper: ”gifta män, gifta kvinnor, föräldrar, barn, husbönder och husmödrar, tjänstefolk, ungt folk, änkor och menige man”.¹²

Hushållsståndets makt, baserat på Hustavlan, var strikt patriarkal vilket var traditionellt för denna tid. Det var dock inte alla män som hade makt utan Hustavlan utgick från

---

¹⁰ Bergström och Boréus, ”Innehållsanalys”, s. 47.

¹¹ Stadin, *Stånd och genus*, s. 18-24.

¹² Stadin, *Stånd och genus*, s. 12-18.

den gifte mannen som blev normen och fungerade som ansiktet utåt för hushållen. Eftersom männen fick denna makt innebar det att kvinnorna fick en underordnad position vilket de även fick i de andra två stånden i Hustavlan, det politiska ståndet och kyrkoståndet. Kvinnorna kunde inte ifrågasätta varför de hade en underordnad position eftersom det inte bara hotade samhällsordningen utan även ifrågasatte Guds ordning.¹³ I Hustavlan fanns det väldigt tydliga föreställningar om vad som var manligt och vad som var kvinnligt. Gällande deras hantering av tjänstefolk skulle maken välja ut de bästa som då skulle vara lojala mot familjen men även diskreta och intelligenta. Kvinnan skulle agera matmor och se till att alla hade både mat och kläder men även ta hand om dem vid sjukdom.¹⁴ Sandra Cavallo skriver att det fanns flera hushåll som leddes av kvinnor på grund av att mannen hade gått bort. Kvinnor hade stor makt i hushållet i sin roll som husfru och matmoder och var därmed även berättigade till respekt och hade stor auktoritet över medlemmarna i hushållet, eftersom hon var överordnad dels barnen men även tjänarna, oavsett om tjänarna var manliga eller kvinnliga. Hon var endast underordnad sin make i hushållet. På grund av hennes överordnade position hade hon rätt att beordra tjänarna och barnen att utföra olika sysslor och likande. Kvinnan hade rätt till nycklarna och därmed förråden, något hon ansågs ha rätt att sköta själv utan andras inblandning. Hon hade med andra ord rätt att sköta stora delar av egendomen och kunde sköta mer om maken tilldelat henne den uppgiften. Om kvinnan sedan blev änka övertog hon allt ansvar för egendomen och godset då hon inte längre var underordnad sin make i hushållet. Hon fick laglig rätt att ”företräda sig själv i rättsliga ärende” men blev även förmyndare för barnen och kontrollerade den förmögenhet som familjen hade.¹⁵

Hushållet liknades vid staten och sågs som en miniatyrstat. Precis som kungen hade makt över sitt folk så hade husfadern makt över medlemmarna i hushållet. Husfaderns makt motiverades utifrån kungens makt och vice versa. Hushållet blev ett kungarike som fadern hade all makt över, likt kungen hade enväldig makt över hela kungariket. Denna syn på samhällsordningen med en hierarkisk relation mellan makten och dess undersåtar var inte något nytt i samhället utan det hade funnits länge och var välkänt.¹⁶

Stadin skriver att det är skilda meningar mellan forskare om Hustavlan verkligen fick makt i samhället och blev idealnormen. En del forskare menar att Hustavlan blev en

---

¹³ Stadin, *Stånd och genus*, s. 20-26.

¹⁴ Stadin, *Stånd och genus*, s. 17, Sandra Cavallo, ”Family Relationships” i *A cultural history of childhood and family in the early modern age*, Sandra Cavallo och Silvia Evangelisti (red.), 15-32. Oxford: Berg 2010, s. 18.

¹⁵ Cavallo, ”Family Relationships”, s. 32, Anu Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd: Kvinnliga aktörer i släkten Fleming 1470-1620*, Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2009, s. 39, 41-42, 62, citatet från s. 62.

¹⁶ Stadin, *Stånd och genus*, s. 29-37.

integrerad del av medborgarnas samhällssyn och därmed en grund till deras handlande medan andra kommit fram till att det inte slog igenom utan snarare blev starkt ifrågasatt, särskilt av bondeståndet. Oavsett så menar Stadin att Hustavlan var aktuell i Sverige och att medborgarna var väl medvetna om den. Studier som genomförts i Norge har visat att allt från Hustavlan inte efterlevdes, till exempel kvinnans underordning. Studierna kom fram till att kvinnornas ställning i hushållet baserades på ”en praktiskt funktionsdelad sidoordning”.¹⁷

Information om Hustavlan kommer användas som en bas för det emotionella styret i min undersökning eftersom att det var ett välkänt styre som var relevant för hur auktoritet och makt var fördelat i samhället. Hustavlan fungerar som ett emotionellt styre eftersom det möjliggör för överordnade parter att ställa förväntningar på de underordnade parterna. Det innebär att de underordnade parterna tvingades ignorera eller dölja sina känslor i vissa situationer för att inte motsätta sig den rådande samhällsordningen. Det kommer användas som en norm att jämföra Agnetas olika upplevelser, som beskrivs i självbiografen, med. Agnetas upplevelser lär i flera fall visa att Hustavlans maktfördelning hade stor inverkan på Agnetas agerande då hon var underordnad sin familj men även kunde ifrågasättas då Agneta inte rättar sig efter sin underordnade position gällande äktenskap.

Barndom och uppfostran

Svante Norrhem har studerat flera kvinnor under tidigmodern tid, dels grevinnan Ebba Brahe i boken *Ebba Brahe* men även andra kvinnor som hade makt under denna tid i boken *Kvinnor vid maktens sida 1632-1772*. Hans forskning om kvinnor under tidigmodern tid rör även vid barnuppfostran och forskningen visar tydligt att barnuppfostran inte endast var begränsad till den närmaste familjen med bara föräldrarna utan det var släktens ansvar att barnen uppfostrades. Detta berodde på att folk förflyttade sig mycket, antingen för att de reste eller för att de var stationerade utomlands, till exempel i kriget.¹⁸

Claudia Jarzebowski's forskning visar att när föräldrarna befann sig utanför sitt hemland kunde en av två saker ske: antingen tog föräldrarna med barnen när de reste, vilket kunde ske oavsett barnens ålder, eller så lämnades barnen med en anförtrord person, oftast en nära släkting. Om familjen valde att ta med sig barnen på sin resa innebar det inte nödvändigtvis att alla barn skulle följa med utan i vissa fall kunde de välja att endast ta med sig de yngre barnen och lämna kvar de äldre för att de skulle få en utbildning eller jobb. Eftersom föräldrarna

---

¹⁷ Stadin, *Stånd och genus*, s. 36-37.

¹⁸ Svante Norrhem, *Kvinnor vid maktens sidan 1632-1772*, Lund: Nordic Academic Press 2007, s 53-54.

inte fanns där för alla sina barn kunde de visa kärlek gentemot barnen som lämnades kvar genom att till exempel finansiera deras utbildning och hålla kontakt via brev, som ibland inkluderade små presenter, för att hålla sig uppdaterade om hur barnen trivdes.¹⁹ Även Anu Lahtinens forskning om adelskvinnor i släkten Fleming visar att föräldrarna skickade brev till sina barn där de varnade dem att de skulle uppföra sig och alltid frukta Gud.²⁰

Norrhem skriver även att det fanns en stor risk att barnen förlorade en eller båda sina föräldrar i ung ålder på grund av den stora dödligheten under denna tiden.²¹ Även Lahtinen nämner att föräldrarna visste att de kunde gå bort snabbt och oväntat och förberedde därför för att barnen skulle få de bästa möjliga omständigheterna om något olyckligt skulle hända. De uppfostrade sina barn att alltid vara artiga och respektera sina släktingar som kunde ta hand om dem om något skulle hända med föräldrarna. Därmed fick alla individer i släkten en viktig roll för barnen, oavsett om föräldrarna var i livet eller inte, då de fanns där som ett stöd.²² Enligt Norrhem var det vanligast att barnen hamnade hos sin mormor eller farmor.²³ Cavallo skriver däremot att det oftast var föräldrarnas bröder och systrar samt deras respektive som stod familjen nära och fungerade som målsmän och fostrare om barnen förlorade sina föräldrar.²⁴

Att barnen förlorade sina föräldrar var dock inte enda anledningen till att de bodde hos släktingar istället för hos föräldrarna. Barnen fick följa med och besöka släktingarna eller bo hos dem under en kort tid för att knyta både sociala och känslomässiga band till dem. De kunde även skickas dit för att föräldrarna önskade att de skulle uppfostras när de var där. Det kunde då gälla att de skulle få självdisciplin och utveckla ett gott uppförande.²⁵ Inte nog med det så skriver Ilana Krausman Ben-Amos att det var viktigt för familjerna att ha en god kontakt med människor i deras närhet och i samhället då ingen familj, oavsett tillgångar, klarade sig själv under en längre tid.²⁶

Det kunde även bero på att de var med föräldrarna i ett område där det var ett utbrott av någon sjukdom som tvingade föräldrarna att skicka iväg sina barn för att undvika att

---

¹⁹ Claudia Jarzebowski, "‘Will we ever meet again?’ Children Travelling the World in the Late Seventeenth and Eighteenth Centuries" i *Gender and Emotions in Medieval and Early Modern Europe: Destroying Order, Structuring Disorder*, Susan Broomhall (red.), 215-231. Surrey: Ashgate 2015, s. 216-218.

²⁰ Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 95.

²¹ Norrhem, *Kvinnor vid maktens sida*, sida, s. 53.

²² Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 119-120.

²³ Norrhem, *Kvinnor vid maktens sida*, s. 53-54.

²⁴ Cavallo, "Family relationships", s. 29.

²⁵ Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 122.

²⁶ Ilana Krausman Ben-Amos "Community" i *A cultural history of childhood and family in the early modern age*, Sandra Cavallo och Silvia Evangelisti (red.), 15-32. Oxford: Berg 2010, s. 33.

de smittades eller för att barnet var sjukt och att en släkting gjorde föräldrarna en tjänst genom att ta hand om det sjuka barnet.²⁷

Stadins forskning visar att det inte fanns mycket att gå på för föräldrarna under stormaktstiden om hur de skulle uppfostra sina barn. Det som däremot framkom var att modern skulle ha huvudansvaret när det kom till att uppfostra barnen. Hustavlan beskriver att ”en god förälder skulle fostra och vägleda sina barn genom förmaningar, inte genom hårdhet och provokationer”.²⁸ Föräldern skulle även sträva efter att vara ett gott omdöme eftersom barnen skulle lära sig att bli bra undersåtar genom att de skulle få bra seder men även utveckla ett ”dygdigt och gudfruktigt leverne”.²⁹ Även om föräldrarna inte skulle vara hårdhänta i uppfostran kunde det ibland vara nödvändigt att använda verktyg som straff, aga och stränghet om det var svårt att forma barnet.³⁰ Norrhem skriver däremot att stränghet inte var ovanligt i uppfostran, speciellt inte vid hovet där Ebba Brahe spenderade en del av sin barndom efter att modern dog. Han beskriver hur man ville härda barnen inför livet men även kväsa det som fanns av deras fria vilja. Det var viktigt att vara sträng eftersom kvinnor som var för försiktiga med sina barn och skämde bort dem lät barnens ”inneboende otämjda natur” löpa amok vilket var ett problem i samhället. Det var istället rekommenderat att aga eller bestraffa sina barn, till exempel genom att ge dem riset, för att de skulle bli lydiga och lyssna på sina överordnade. Det var speciellt viktigt för kvinnor att vara underordnade eftersom de skulle underordna sig mannen. De skulle även lära sig att anpassa sig då det skulle vara åtråvärt hos en framtida brud att vara tyst och allvarlig.³¹

Adelsflickor som förlorat sin mor ansågs behöva en kvinna som fostrade dem och det var därför vanligt att de skickades iväg till kvinnliga släktingar efter att modern dött. De fick lära sig allt de behövde veta för att senare kunna göra allt som krävdes och förväntades av en gift adelsdam. De fick dock lättare uppgifter än andra som var i hushållet såsom tjänare. De slapp därmed de allra tyngsta och smutsiga arbetsuppgifterna. De fick till exempel i uppgift att sy, laga plagg eller likande som gått sönder och ha ansvar för matlagningen med mera. Utöver detta behövde de lära sig hur man skulle duka ett bord för att det skulle bli vackert, hur man putsade en silverkandelaber och hur man bakade konfekt och formade det. Dessa arbetsuppgifter hade inte allmogen användning av utan det var begränsat till adelskvinnor.³²

---

²⁷ Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 122.

²⁸ Stadin, *Stånd och genus*, s. 70-76.

²⁹ Stadin, *Stånd och genus*, s. 76-77.

³⁰ Stadin, *Stånd och genus*, s. 78.

³¹ Svante Norrhem, *Ebba Brahe: makt och kärlek under stormaktstiden*, Lund: Historiska Media 2007, s. 23

³² Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 120, Cordelia Beattie, *A cultural history of childhood and family in the early modern age*, Sandra Cavallo och Silvia Evangelisti (red.), 15-32. Oxford: Berg 2010, s. 64, Stadin,

Detta är relevant för min egen undersökning eftersom det visar hur det såg ut för alla i samhället, inte endast Agneta Horn som jag själv kommer undersöka. Detta kommer fungera som en grund för det emotionella styret som Agneta var påverkad av vilket jag kommer analysera men även fungera som en jämförelse mellan de olika sätt att uppfostra som nämns i Agneta Horns självbiografi.

Adel och adelskvinnor

Adelsståndet var relativt litet i Sverige under stormaktstiden och bestod endast av några procent av befolkningen. De som tillhörde ståendet var i toppen av samhällsordningen och därmed närmast kungen eller drottningen som styrde landet.³³ Även kvinnorna, som annars var underordnade fick hög ställning och var överordnad dels barnen och tjänarna men även alla som tillhörde de lägre stånden. Däremot var de fortfarande underordnade sin make och sina föräldrar samt de personer som hade en högre samhällsställning, till exempel om de tillhörde en högre adelsätt eller liknande.³⁴

Trots att kvinnorna fick en del fördelar genom att vara överordnade många i befolkningen fanns det ändå en mängd begränsningar, begränsningar som inte männen hade. Svante Norrhem skriver att kvinnorna inte kunde föra släktnamnet vidare eftersom de inte kunde vara huvudman för en adelsätt. Detta innebar att en hel ätt dog ut om det bara fanns kvinnor kvar i den och därför sattes stor press på adelskvinnorna att föda söner eftersom släktens öde vilade på att en son föddes.³⁵ Det fanns även press på kvinnan att gifta sig med en person som ansågs komma från en bra familj vilket skulle gynna kvinnans familj. Dels kunde det skapa en vänskaplig relation med makens familj men det kunde även öka familjens ekonomiska och sociala kapital om familjen som kvinnan gifte in sig i var rikare eller hade mer makt. Familjerna var väldigt noggranna med att välja ut rätt make till kvinnorna för att på så vis kunna stärka sin egen ställning i samhället. De tänkte inte endast på familjen i helhet utan de förhandlade även om kvinnans morgongåva som skulle bli hennes om maken dog innan henne. Denna press fanns dock inte endast på kvinnorna i adelsfamiljerna utan även männen skulle gifta in sig i familjer som ansågs vara bra för att förbättra familjens anseende. För männen kunde det vara vägen in i ett bättre liv om de gifte sig med en kvinna som kom från en rik och inflytelserik familj. Mannen skulle få mycket mer pengar vilket han skulle kunna använda för

---

s. 147-148.

³³ Stadin, *Stånd och genus*, s. 23, 95.

³⁴ Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 39.

³⁵ Norrhem, *Kvinnor vid maktens sida*, 10.

att avancera i samhället, till exempel genom att använda kvinnans pengar för att finansiera tiden som diplomat eller liknande. Det blev därmed som en genväg för männen att nå en högre status.³⁶

Kvinnans position i samhället baserades på mannens och hennes uppgifter utgick även utifrån vad mannen gjorde. Kvinnan fungerade för sin man likt en kunglig sekreterare gjorde för monarken. Andra människor som ville få kontakt med maken kunde vända sig till henne för att hon i sin tur skulle föra det vidare med sin make. För att övertyga henne kunde de skicka med gåvor eller liknande. Hon fick på så vis rollen som rådgivare till sin make.³⁷ Kvinnan hade även flera uppgifter i hushållet där hon kunde ta egna beslut om hon så önskade det. Vissa adelskvinnor var mer försiktiga än andra och rådfrågade sin make ofta om även mindre delar medan andra kvinnor tog större beslut själva. De hade även ett stort ansvar för hushållets tillgångar och var tvungna att vara sparsamma samtidigt som de skulle se till att det alltid fanns mat, vin samt konfekt till de tillfällen då släkt och vänner besökte dem. Det var viktigt att det alltid fanns tidigare nämnda varor att bjuda på eftersom ett hus rykte var baserat på hushållets förmåga att bjuda viktiga personer på det bästa, utan att vara slösaktig. Det var viktigt att kvinnorna kunde sköta hushållet eftersom de fick ta över hela ansvaret för att driva hushållet om deras make skulle gå bort och de blev änkor.³⁸

Även om vissa kvinnor nöjde sig med att endast agera som sina makars rådgivare och sköta sina sysslor i hushållet valde andra att arbeta med något annat än maken. De kunde ta en tjänst vid hovet och få lön för sitt arbete. Det fanns även en nivå av oavlönat arbete vid hovet och i de viktigaste högadliga adelssläkterna som var vanligt bland de unga och ogifta adelskvinnorna som gick ut på uppvakting. Detta var en del av en de adliga flickornas uppfostran för att de skulle lära sig hur man förde sig vid hovet och i stora salar men de lärde sig även vad som krävdes av en adelsdam i hushållet.³⁹

Detta är intressant och relevant för undersökningen eftersom att Agneta tillhörde adelsståndet och det fanns en del krav på dess medlemmar som det inte fanns på resterande delar av befolkningen. Det ger en bild av det som Agneta skulle lära sig och vad hennes släkt önskade att hon skulle sträva mot. Det visar även på de krav som fanns på adelskvinnor gällande äktenskap, krav som även fanns på Agneta.

---

³⁶ Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 26, 160, Barbara Harris "Regional and family networks: the hidden role of sisters and sisters-in-law" i *Gender and Political Culture in Early Modern Europe 1400-1800*, Svante Norrhem och James Daybell (red.), 107-122. London: Routledge, Taylor & Francis Group 2017, s. 108, Norrhem, *Kvinnor vid maktens sida*, s. 61.

³⁷ Stadin, *Stånd och genus*, s. 143, Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 54.

³⁸ Stadin, *Stånd och genus*, s. 148-152.

³⁹ Stadin, *Stånd och genus*, s. 143-144.

Äktenskap

I samband med reformationen fick äktenskapet en stark ställning och kvinnorna begränsades till hushållet än mer än de hade varit tidigare. De hade även, som tidigare nämnt, en underordnad position där de skulle stå under sin make. Medan det stod i Luthers Hustavla att maken skulle älska sin hustru stod det att kvinnan skulle lyda sin man ”ty mannen är hustruns huvud och herre”.⁴⁰ Kvinnorna skulle lyda sin make oavsett om de förtjänade att lydas eller inte. Stadin skriver att författaren Christopher Fischer hade en tveklös uppfattning om att kvinnor skulle underordna sig även män som slog dem, var alkoholister eller de som gjorde sig skyldiga till hor, det vill säga utomäktenskapliga sexuella relationer. Dessa kvinnor skulle belönas av Gud om de kunde följa Guds vilja trots de svåra förhållandena de var tvungna att utstå.⁴¹ Detta är ett problematiskt konstaterande då maken inte hade rätt att misshandla sin hustru eller behandla henne illa även om han hade rätt att äga henne i syfte att tillrättavisa henne om han av någon anledning ansåg att hon hade uppträtt olämpligt. Det var mannen själv som hade rätt att tolka vad som var eller inte var lämpligt. Det var dock viktigt att ägan inte övergick i misshandel då det skulle leda till straff för mannen. Marie Lindstedt Cronberg skriver dessutom att det var stränga straff på horbrott och därmed inte något som var accepterat i samhället utan snarare sågs som en synd. Innan 1653 var enkelt hor straffbart med döden men det avskaffades och blev istället belagt med ett bötestraff om 80 riksdaler för den som var gift, en väldigt hög summa under denna tid. Dubbelt hor var dock fortfarande straffbart med döden även efter 1653.⁴²

Det var kvinnornas ansvar att det skulle finnas sämja och enighet i deras äktenskap vilket de dels skulle göra genom att föga sig till sin makes vilja eftersom det hotade lugnet om de ifrågasatte makens makt. Det var viktigt för kvinnan att inte provocera sin make därför att det skulle leda till osämja. Detta är raka motsatsen till medeltidens kärlek där mannen skulle behaga kvinnan, till att kvinnan nu skulle behaga mannen. Kvinnor var dock underordnade en man oavsett om de var gifta eller inte eftersom de alltid hade en förmyndare.⁴³

Det fanns två sätt att se på äktenskap under tidigmodern tid, antingen kyrkans syn där äktenskapet främst var en sexuell relation eller samhällets syn där äktenskapet var baserat på en ekonomisk relation mellan de två familjerna som förenades via äktenskapet. Kyrkans sätt

---

⁴⁰ Stadin, *Stånd och genus*, s. 17, 56,62.

⁴¹ Stadin, *Stånd och genus*, s. 62.

⁴² Stadin, *Stånd och genus*, s. 66, Marie Lindstedt Cronberg, *Synd och skam: ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1880*, Tygelsjö: Cronberg Publ., Diss Lund: Lunds universitet 1997, s. 104-105.

⁴³ Stadin, *Stånd och genus*, s. 65-66, 144, Norrhem, *Kvinnor vid maktens sida*, s. 10.

och se på det var att ”ett dygdigt äktenskap var ett äktenskap som bejakade sexualiteten”.⁴⁴ Luther beskrev äktenskapet som ett läkemedel och det var sexualiteten det gällde, där ”den naturliga frestelsen” fick sitt utlopp i äktenskapet. Sexualdriften ansågs ”given av Gud och en naturlig del av ett äktenskap. Dock räckte inte endast sexualdriften för att ett äktenskap skulle vara bra utan kärlek var även det viktigt. Kärleken skulle vara ömsesidig och enligt kyrkoordningen skulle det finnas kärlek mellan makarna medan Hustavlan endast nämnde mannens kärlek.⁴⁵ Enligt kyrkan skulle båda makarna samtycka till äktenskapet men döttrarna var tvungna att gifta sig med den som familjen och släkten valt ut till dem. De kunde därmed inte gifta sig med vem de ville utan det var viktigt att både familjemedlemmarna, släkten och goda vänner accepterade ett äktenskap för att det skulle få fortgå.⁴⁶ Kärlek och vänskap var något som kunde ses som ett ideal för äktenskapet men trots detta var det inte alla som kunde sträva efter ett äktenskap baserat på kärlek eller vänskap utan var tvungna att acceptera den make eller maka som familjen valde. Detta är för att kärlek och vänskap inte var ett viktigt argument utan det blev först ett accepterat argument under 1700-talet.⁴⁷

Detta är oerhört relevant för min undersökning då Agnetas kamp för ett kärleksfullt äktenskap får stort utrymme i självbiografen. Information om hur äktenskap idealiskt skulle ske och se ut blir intressant att jämföra med Agnetas egna krokiga väg till ett lyckligt äktenskap. Detta då det inte lär se likadant ut utan det kommer finnas viss diskrepans mellan normen och Agnetas väg till äktenskapet.

---

⁴⁴ Stadin, *Stånd och genus*, s. 39, 44.

⁴⁵ Stadin, *Stånd och genus*, s. 39-48.

⁴⁶ Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 25, 172.

⁴⁷ Stadin, *Stånd och genus*, s. 57, Laura Alston och Karen Harvey, ”In Private: The Individual and the Domestic Community” i *A Cultural History of the Emotions in the Baroque and Enlightenment Age*, Claire Walker, Kattie Barclay och David Lemmings (red.) 137-154. London: Bloomsbury Publishing 2019, s 138.

Historisk bakgrund

Agneta Horn föddes in i den inflytelserika släkten Oxenstierna 1629 till fältmarskalken Gustaf Horn och Christina Oxenstierna som var dotter till den mäktiga Axel Oxenstierna. Axel Oxenstierna hade en hög politisk ställning och hans släktingar lyftes av deras släktskap till honom och tillsammans styrde de i stort sett den svenska politiken.⁴⁸

Hela Agnetas familj befann sig i Tyskland när modern blev sjuk och senare dog i pesten och därefter lämnades Agneta Horn och hennes bror Axel Horn med en piga som misskötte dem oerhört. De förflyttades sedan till farbroderns fru Ebba Leijonhufvud där brodern endast överlevde 14 dagar innan han miste livet, något som enligt Agneta berodde på att Ebba Leijonhufvud vanvårdade dem och tvingade barnen sova i ett rum utan fönster mitt i vintern. Agneta överlevde och fick under sin barndom spendera långa perioder av tid hos Ebba Leijonhufvud som hon själv beskriver som ”en plågoande”.⁴⁹ Utöver tiden som hon spenderade med Ebba Leijonhufvud bodde hon även i perioder hos sin mormor Anna Bååt, sin moster Karin Oxenstierna men även Anna Sture som var släkt med Agneta dels genom att hon var Ebbas dotter och dels genom att hon var gift med Agnetas morbror Johan Oxenstierna. När fadern, som länge suttit i fångenskap, återvände till Sverige och relativt omgående gifte om sig med Sigrid Bielke spenderade Agneta även tid med dem.⁵⁰

Det handskrivna originalet av Agneta Horns leverne som finns i Uppsala, hittades 1885 av Ellen Fries, är uppdelad i tre olika delar: självbiografen, personalier och sedan en del med religiösa citat från Jobs bok och Psaltaren i Gamla testamentet. Självbiografen som getts ut av både Sigrid Leijonhufvud och Gösta Holm innehåller endast självbiografen och har inte inkluderat en tryckt version av de andra delarna.⁵¹

Forskning har inte kunnat bevisa Agnetas syfte med att skriva självbiografen men det finns ett flertal teorier. En av teorierna är att efter Agnetas fader, Gustaf, gick bort så uppstod det en arvstvist mellan Agneta och hennes styvmor Sigrid som ledde till att hon nedtecknade självbiografen. Arvstvisten grundades i att Gustaf hade låtit teckna ett testamente men han dog så plötsligt att han aldrig hann signera det. Det nya testamentet begränsade Agnetas arv avsevärt mycket på grund av flera anledningar såsom att hon redan var ensam arvinge av moderns morgongåva då hon fått även broderns del och att hon hade fått sitt dyra bröllop betalat. Agneta,

---

⁴⁸ Norrhem, *Ebba Brahe*, s. 88.

⁴⁹ Magnus von Platen, *Agneta Horn än en gång*, Uppsala: Svenska litteratursällskapet 1998, s. 101, 110.

⁵⁰ Eva Hættner Aurelius, *Inför lagen: kvinnliga svenska självbiografier från Agneta Horn till Fredrika Bremer* s.42.

⁵¹ Hættner Aurelius, *Inför lagen*, s. 75, Stephen A. Mitchell, *Job in the female garb: studies on the autobiography of Agneta Horn*, Göteborg: Litteraturvetenskapliga inst., Univ. 1985 s. 9, 16, Holm, ”Inledning”, s. XXXIII.

som då antagligen kände sig berättigad till sin del av all egendom och lösöre som halvsystrarna skulle ärva, godkände inte det osignerade testamentet utan kämpade för sitt arv. För att hjälpa sin åsikt och sina argument kan Agneta ha skrivit ned sin självbiografi för att visa på sitt perspektiv av barndomen och att hon inte fick ta del av faderns kapital när hon var barn och han var i fångenskap, att hon hade behandlats dåligt och att hon även var en god dotter och inte en dålig dotter vilket Sigrid sa att hon var. Ett blad i självbiografen, som skildrar tiden maj till juli 1648, fattas vilket en teori säger kan bero på att den inte visar samma negativa tillvaro som resterande gjorde då bröllopet, som då varit väldigt dyrt, ägde rum under denna tiden.⁵²

Självbiografen var dock inte skriven för att publiceras utan var snarare skriven i samma form som en släktbok som skulle finnas till för släkten och specifikt barnen. Den tar upp de saker som man vanligtvis finner i en släktbok såsom barns födsel, giftermål och dödsfall inom släkten.⁵³

Det finns väldigt skilda åsikter kring Agnetas självbiografi då vissa ser henne som en hysterisk och självcentrerad kvinna och att självbiografen är överskattad och skrikig. Det finns även flera som ansett att hon gjort ett misstag i att inte inkludera allt det som skedde samtidigt, då hon levde i en spännande tid, vilket tyder på ett bristande intresse för politik och viktiga händelser. Däremot argumenterar andra för att hon inte skulle ha tillgång till de alla de viktiga händelser och politiska beslut då det ännu inte fanns tidningar under hennes unga år och att det inte skulle diskuterats med en ung flicka ändå. Det kan även vara så att hon förutsatte att de som läste självbiografen redan skulle vara medvetna om de händelserna då boken var ämnad till familjen.⁵⁴

---

⁵² Hættner Aurelius, *Inför lagen*, s. 80, 84-87, 96, Mitchell, *Job in the female garb*, s. 65.

⁵³ Hættner Aurelius, *Inför lagen*, s. 84, Kristiina Savin, *Fortunas klädnader: lycka, olycka och risk i det tidigmoderna Sverige*, Diss. Lund: Lunds Universitet 2011 s. 89.

⁵⁴ von Platen, *Agneta Horn än en gång*, s. 100, Mitchell, *Job in the female garb*, s. 11, 13-14.

Beskrifningh öfwer min älända och myket wederwärtiga wandringestidh

Agneta Horns självbiografi är ett verk som går i tiden med det som gavs ut under stormaktstiden. Det är ett målande språk som på ett väldigt tydligt sätt visar på det samhälle hon levde i. Agneta Horn, som härefter endast kommer benämnas som Agneta, beskriver händelser oerhört detaljerat. Hon får läsaren att känna att den är där trots att självbiografen inte var skriven i syfte att publiceras utan endast skulle finnas till för familjens ögon då, den är skriven som en dåtida släktbok med viktiga händelser inom släkten vilket Hættner Aurelius konstaterat.⁵⁵

Den väldigt långa titeln som Agneta själv har gett verket ger läsaren ett första smakprov på självbiografen som till stor del är en återberättelse av negativa händelser i hennes liv men även hur hon tagit sig igenom detta med hjälp av Gud:

*Beskrifningh öfwer min älända och myket wederwärtiga wandringestidh samt alla mina myket stora olycker och hiärtans hårda sårger och wederwärtighet, som migh ther wnder hopetals har mött altifrån min första barndom, och huru gudh altidh har hulptit migh mädh et gåt tålmodh igönomgå alla mina wederwärtighet*⁵⁶

Hon ger stort utrymme till de negativa delarna av sitt liv medan hon i de flesta fall endast kortfattat nämner när det går bra för henne och hon går igenom positiva upplevelser. Detta stämmer dock väl överens med Savins forskning där hon nämner vad kognitionsforskare kommit fram till idag där olycka och negativa händelser ses som en händelse av större slag medan positiva händelser inte ses som händelser utan bara en del av det normala vardagliga livet.⁵⁷ Att Agneta beskriver sin stora olycka men att hon ändå hade tålmod att genomgå det kan vara på grund av en vanlig uppfattning som fanns i Sverige under tidigmodern tid där personerna behöver genomlida stora olyckor i sitt liv eftersom att Gud testat dem och deras tro. Ett vanligt bibelord som kan kopplas till detta är ”Den Gud älskar, agar han” vilket kan lugna en troende att de får utstå mycket men att det beror på att Gud älskar dem. Det som kunde tolkas som ett straff från Gud kunde därmed även tolkas som hans kärlek. Dessa olyckor de fick utstå var deras kors som gjorde de lika Kristus.⁵⁸ Denna uppfattningen innebär därmed att

---

⁵⁵ Hættner Aurelius, *Inför lagen*, s. 77.

⁵⁶ Horn, Agneta, *Beskrivning över min vandringstid: Utgiven med inledning och kommentar av Gösta Holm*, Stockholm: Almqvist & Wiksell 1959, s. 3.

⁵⁷ Savin, *Fortunas klädnader*, s. 69.

⁵⁸ Savin, *Fortunas klädnader*, s. 209.

all den olycka Agneta utstått under hennes liv beror på att Gud älskar henne och vill att hon ska efterlikna Kristus.

Trots att Agneta lägger stor vikt vid de negativa känslorna och händelserna förekommer även positiva känslor. Här nedan kommer jag undersöka först de negativa känslorna som kommer till uttryck och sen de positiva känslouttrycken, både kopplat till hennes barndom i ett större perspektiv men även kopplat till hennes kamp för kärleken.

*”och alt som jagh har wäxt, så har min olyka väx mädh migh”*⁵⁹

Agneta skickades runt mellan släktens kvinnor för att uppfostras och med hennes mormor som undantag, så behandlade de alla henne väldigt hårt om än till och med illa i flera fall. Att Agneta uppfostrades av släktens kvinnor var dock inte ovanligt utan barnen fick tidigt lära sig att respektera kvinnorna, och männen, som skulle kunna hjälpa dem senare i livet. Det var dessa personer som kunde fungera som ett stöd för barnen och om föräldrarna gick bort skulle de ta hand om barnen. Utifrån det emotionella styret med adelsståndet som grund så var det särskilt viktigt för adelsflickor att uppfostras av en kvinna då det var de som kunde lära dem alla viktiga aspekter av en adelskvinnas liv såsom sömnad och hur man skulle föra sig och agera ärofullt samt att kvinnorna var starkast associerade med just föräldrarollen. Det var dock inte bara kvinnorna som tog hand om barnen utan männen i släkten skulle också vara engagerade i barnens uppfostran och liv.⁶⁰

”och slet et helt ris på migh”⁶¹

En kvinna på Angetas mors sida av släkten, som annars var väldigt glada för Agneta, som behandlade Agneta väldigt strängt var hennes moster Katarina Oxenstierna, vardagligt kallad Karin som hon härefter även kommer benämnas som. Agneta skriver att Karin alltid tyckte att Agneta fick för mycket av sin mormor. Detta trots att Agneta, enligt sig själv, gick med alldeles för grova kläder som hade passat bättre på en dotter till en fattig man än henne själv som hade en så rik och fin far. Att Karin tycker att hon får för mycket är intressant enligt Agneta eftersom Karin alltid har haft ett bra liv och aldrig saknat något utan hon bodde i en fin familj och fick sedan direkt en god man att gifta sig med. Agnetas moster Karin och Agnetas styvmor Sigrid Bielke spenderade en hel del tid tillsammans, speciellt då båda reste med sina män och militären till samma plats, och när de var oense gick även det ut över Agneta. På grund av detta skrev

---

⁵⁹ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 27

⁶⁰ Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 119-120, 122-123, Cavallo, ”Family relationships”, s. 32.

⁶¹ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 24

Agneta att hon inte kunde gå till sin moster utan att hennes styvmor blev sur och anklagade henne för att skvallra men om hon inte gick till sin moster blev hennes moster sur på henne istället. Hon satt ”for then skul emelan tuå elar” och beslutade sig för att inte alls lämna huset. När hennes styvmor och moster däremot var vänner pratade de båda illa om Agneta som var där och hon blev så ledsen att hon började gråta. Karin var även väldigt fysisk mot Agneta och tog varje tillfälle till att aga henne, antingen genom att slå henne eller ge henne riset vilket Agneta uttrycker som: ”Och fik hon någon orsak mäd migh och tog migh i min arm och lede mig i kamaren och slet et helt ris på migh”.⁶² Detta var en väldigt vanlig metod eftersom att man ansåg att barnen skulle bestraffas för att på så vis forma dem till lydiga underordnade barn. Det var ett sätt att se på barnuppfostran, som låg till grund i Karins tankevärld på grund av det emotionella styret, som blivit inlärt hos henne och som hon förde vidare till Agneta, oavsett om det lärdes in hos Agneta eller inte.⁶³

Utöver att Karin var fysisk mot Agneta tryckte hon även ner henne verbalt en hel del. Hon sa mycket elaka saker som slutade i tårar från Agnetas sida och Agneta skrev att det hon sa ”bet så hårt i mit hiärta, at thet har måst brusti” vilket berodde på att Karin bland annat sa att om hennes döttrar inte skulle bli bättre än Agneta så önskar hon att de aldrig hade fötts och att Agneta var ”et sådant etert ont ass och afskrap, som [...]wore icke wärth til at lefva”.⁶⁴ Detta kan grundas i det emotionella styret baserat på adelsståndet eftersom det fanns väldigt många krav på barnen i adelsfamiljer och speciellt döttrarna. De skulle agera på ett visst sätt för att på så vis vara attraktiva som framtida brudar för de adelsmän som de träffade. Karin kan ha ansett att Agneta inte levde upp till de förväntningar som släkten hade på henne, och eftersom Agneta var väldigt förmögen och mest troligt skulle få mycket uppmärksamhet på sig av den anledningen, var det viktigt att hon inte ansågs vara bristfällig. Att Karin sa som hon gjorde kan ha berott på att hon försökte få Agneta att bete sig som en adelsdam borde göra. Karins beteende kan dock även bero på att hon var avundsjuk eftersom Agneta var förmögen i sin egen rätt och hade kunnat leva ett bra liv även om hon inte gifte sig.

---

⁶² Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 20, 24, 41-43, citaten från s. 24 och s. 41, Leijonhufvud, ”Personregister”, i *Agneta Horns lefverne: Efter Ellen Fries efterlämnade manuskript utgifvet med tillägg af Sigrid Leijonhufvud*, 213-219. Stockholm: Norstedt 1910, s. 217.

⁶³ Norrhem, *Ebba Brahe*, s. 23.

⁶⁴ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 42-43, citaten från s. 42.

”och blef fru eba så betערlig ondh”⁶⁵

Den släkting som Agneta bodde långa perioder hos, och som hon själv beskrev som hon mådde sämst hos, var hennes farbrors fru Ebba Leijonhufvud, som härefter endast kommer benämnas som Ebba. Hennes första besök där ledde till att brodern dog men trots detta var Agneta tvungen att stanna kvar eftersom hon inte hade någon annan nära som kunde ta hand om henne istället eftersom modern hade dött, fadern var upptagen långt borta och alla andra släktingar var kvar i Sverige medan Agneta var i Tyskland. Hon beskriver sina dagar hos Ebba som en plåga och att det alltid är något som plågar henne när hon är där. Trots att Agneta hade det så dåligt med Ebba skriver hon att hon inte vågade klaga utan var rädd för att hon skulle få det ännu värre då, men hon var säker på att Gud visste om det. Agneta skrev att hon inte ens vågade säga sin mening när hon blev tillfrågad om hon ville stanna kvar hos Ebba eller åka med sin mormor utan valde att endast säga ”Gudh wet min wilie”. Agneta fick dock åka med sin mormor den gången och hon blev så glad att hon började sjunga av glädje vilket ger en tydlig bild av att hon vantrivdes hos sin faster Ebba.⁶⁶

Agneta skriver att Ebba inte heller litade på henne utan försökte göra att det hon gjorde och sa lät värre än vad det faktiskt hade varit. När Agneta var väldigt ledsen under en längre tid och sa att det berodde på att hon saknade sin mor avbröt Ebba direkt och sa att hon hade haft flera år på sig att sörja det och att det istället berodde på hennes ”blåta inföda arghet och onska” som Ebba försökte slå ur henne.⁶⁷ Att Ebba försökte slå ur henne sin ondska kan låta hemskt men sågs snarare som stränghet under denna tid enligt det emotionella styret baserat på adelsståndet. Det ansågs vara viktigt att vara sträng redan tidigt enligt Svante Norrhemms forskning om Ebba Brahe, då barnen skulle bli härdade inför resten av livet och att man samtidigt skulle stoppa deras fria vilja och tämja deras otämjda natur. Det var där inte heller ovanligt att aga barnen för att de skulle formas så som föräldern eller den som uppfostrade barnen ville. Det ansågs vara nödvändigt att aga, men även straffa på andra sätt, svårformade barn. Däremot menade inte alla på denna tiden att man skulle vara sträng mot sina barn utan Stadins forskning kring Hustavlan, som ligger till grund för ytterligare en del av det emotionella styret, visade att man snarare borde fostra barnen utan att vara hård och provocera dem och istället använda förmaningar och vara en god förebild.⁶⁸ Att Ebba var så hård mot henne kan bero på att hon inte ansåg att Agneta följde det emotionella styret där en god ung adelskvinna skulle vara underordnad de äldre och inte ifrågasätta det, vilket var något som lärdes in hos alla

---

⁶⁵ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 34

⁶⁶ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 12, 18, 21, citatet från s. 18.

⁶⁷ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 39, citatet från s. 39.

⁶⁸ Norrhem, *Ebba Brahe*, s. 23, Stadin, *Stånd och genus*, s. 76-78.

adelsflickor under denna tiden. Den arghet som Ebba nämnde att Agneta hade kan vara hennes syn på att Agneta förlorade så många och därför kanske var arg på världen för att hon blev lämnad ensam utan någon i hennes familj närvarande och därför såg sig själv som ett armt och eländigt barn.⁶⁹ Ebba kan ha sett den otämjda inre naturen, som Norrhem skrev om i sin studie, hos Agneta och försökt tämja den och jobba bort hennes egen vilja för att Agneta skulle falla in med det emotionella styret och bli en god adels dam när hon växte upp som skulle få en god och from make. Stadin nämner i sin forskning om stormaktstiden ett brev som Agneta skickade till sin morfar där hon beskriver hur hon fick fara med och hjälpa till i ”storbyket” i tvättstugan hos fastern.⁷⁰ Även om Ebba var en väldigt hård och i flera fall otrevlig fostrare, så lärde hon Agneta mycket av det hon skulle och lät henne vara med och både övervaka men även delta i det arbete som hon var tvungen att lära sig. Hon försökte lära in det som krävdes för att kunna fungera som en adelsdam hos Agneta så hon kunde bli en god undersåte i kungariket och i ett adelshushåll, i det emotionella styret. Agneta hade inte heller något annat val än att lyda sin faster Ebba eftersom hon bara skulle orsaka emotionellt lidande för sig själv genom att stå upp för sina egna önskemål.

Ebba påverkade även Agnetas relation med hennes pappa negativt vid flera tillfällen då hon endast framförde sin version av händelser. Agneta beskriver hur Ebba snabbt började leta efter en ny fru till Agnetas far kom tillbaka från Tyskland och Ebba sa att hon kände Agneta och visste att hon behövde en ond styvmor som skulle kunna hantera henne ordentligt. Även här kan man se hur Ebba uppenbarligen anser att Agneta inte faller in i den rollen hon ska ha i denna tidens samhälle och därför behöver någon som tämjer och formar Agneta till den roll hon innehar.⁷¹ Att Ebba snabbt försöker finna en ny fru till Agnetas far kan även baseras på det emotionella styret eftersom adelsflickor skulle uppfostras av kvinnor som kunde lära dem allt de behövde veta. En ny styvmor, som dessutom skulle ha mer befogenheter än Ebba att disciplinera Agneta, skulle vara ytterligare en kvinna som kunde hjälpa att fostra Agneta till en god adelskvinna som förbättrade släktens ställning.

Efter att Agnetas styvmor hade förlorat sina barn när de endast var några timmar gamla skriver Agneta att Ebba och Agneta var på väg dit för att vara med och sörja men när Agneta såg en dräng som trillade och log lite åt det tolkade Ebba det direkt som att hon log över att barnen hade dött, så att hon ensamt kunde ärva allt efter fadern när han skulle gå bort, och sa det direkt till Agnetas far som i sin tur blev mycket arg på Agneta. Agneta beskriver hur han

---

⁶⁹ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 12.

⁷⁰ Stadin, *Stånd och genus*, s. 148.

⁷¹ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 34-35.

trots allt lugnade sig snabbt och lyssnade på Agnetas perspektiv på händelsen, men inte innan han fått henne att börja gråta.⁷² Trots att fadern är en starkt kopplat till lycka för Agneta, vilket kommer diskuteras i mer detalj senare, så orsakade han även henne en del sorg, även om det var på grund av en osanning.

”stor olyk och hiärtans sorgh och wederwärtighet”⁷³

Genomgående i hela självbiografien uttrycker Agneta stor sorg, inte nog på grund utav att hon förlorar så pass många nära och kära under ung ålder men även på grund av hur flera av de som ska ta hand om henne agerar mot henne. Agneta menar själv att ju äldre hon blir, desto större blir också hennes sorg och olycka.⁷⁴ Agneta skriver att hennes lycka vände snabbt till olycka vilket hon var väldigt ledsen över:

[...]när iag kom i hog al mina föra olyk och sedan min korta lyk och nu åter min nyia olyka, så at thet plåga mig mången gång så hårt, at thet har måst frät mig mit hiärta bort. Män til at se på mina vtwärtes afakter, så war ingen gladare än jag. Män när iag kom j min säng, när ala andra låge och sufve, då betalte iag mädh mina arma ögon alt thet mig har gåt emot. Och thet iag glät mig öfwer om dagen, thet grät iag om nätran.⁷⁵

Även om hon vanligtvis försökte vara glad var det ibland helt omöjligt och hon kunde inte göra annat än bli ledsen och när hon väl gick till sängs kom tårarna. Agneta försökte dock vara väldigt noga med att ingen skulle upptäcka att hon var ledsen, varken de som var i hennes närhet just då eller släktingar som brydde sig och skickade brev och frågade hur hon mädde. Trots att hon bland annat hade det väldigt jobbigt hemma hos sin faster Ebba ville hon inte berättade det för sin mormor och morfar som kanske hade kunnat ta hem henne till dem istället utan hon skriver att hon valde att bära sin sorg själv.⁷⁶ Agneta kände stor sorg och även om hon var glad utåt så ”i mit hiärta kende iag wäl anars, ty iagh hade då inte stor orsak till at wara gladh”.⁷⁷ Agneta skriver att även om hon försökte dölja sin sorg så väl hon kunde gick det dock inte eftersom att alla som var vakna kunde höra hur hon grät om nätterna och hon blev även blek och mager och ingen förstod varför det blev så.⁷⁸

Agneta uttrycker stor sorg varje gång hon tänker på sina familjemedlemmar eller släktingar som har gått bort tidigare och även de som precis har gått bort. Speciellt hennes mors

---

⁷² Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 63-65.

⁷³ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 5

⁷⁴ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 27.

⁷⁵ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 36.

⁷⁶ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 35-37.

⁷⁷ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 37.

⁷⁸ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 38-39.

bortgång är en stor sorg för henne och återkommer regelbundet i hennes liv och därmed även i självbiografin. Dels tänker hon på sin mor vid tillfällena som inte har någon koppling till modern men även när hon påminns att hon inte längre har sin mor såsom när hon beskriver hur fadern gifter om sig och Agneta får se en annan kvinna stå på sin mors plats eller när andra släktingar går bort och hon redan är ledsen så tänker hon även på sin mor. Agneta uttrycker hur sorgen hon är att alla dör ifrån henne och hade inte misstyckt om Gud hade velat att hon skulle byta plats med sin bror så han fick leva istället.⁷⁹

När det blev stora konflikter inom familjen kring hennes önskan att inte gifta sig med Erik Sparre, som härefter endast kommer benämnas som Erik, blev hon återigen väldigt sorgen. Agneta skriver om hur de pratade illa om henne trots att hon var närvarande i rummet vilket fick henne att känna stor sorg. Hon blev så ledsen eftersom de visste hur jobbigt hon hade haft det i två års tid på grund av Erik och deras konstanta påtryckningar om att hon skulle svara honom när han skickade brev och tacka ja till han och gifta sig med honom. Det sårade henne och ”alt sådan gorde mig myke ont i mit hiärta”.⁸⁰

Utifrån det emotionella styret grundat i både Hustavlan och adelsståndet hade inte Agnetas släkt gjort något fel när de tryckte på att hon skulle gifta sig med Erik utan de hade rätt att besluta vem hon skulle gifta sig med, även om det var fadern som hade den sista beslutsmakten.⁸¹ Även om Agneta då blev ledsen och önskade få sin vilja igenom hade släkten rätt i sina krav på att hon skulle lyda dem genom det emotionella styret.

När hon sedan lyckats bli av med Erik och fått Lars Cruus, som härefter endast kommer benämnas som Lars, så skriver hon hur rädd hon var att hon skulle förlora honom eftersom han skulle resa iväg med militären och inte kunde ta med henne om de inte var gifta, något de inte fick göra enligt hennes far förrän han också kunde närvara vid bröllopet.⁸² Agneta blev väldigt ledsen då hon tänkte tanken:

[...] om min wärth nu åter i deta falet skule bli mig wederwärtig och iag längre skulelita p andra, der iag nu har haft thet hopet til at en gång slipa min tung lyka, och nu på nyt skule fala der in igen, så skule thet bli mig vtur wiset swårt och myket tyngre, än thet har warit mig for, när iag inte wiste af min lyk vtan såg inte anat än bara wederwärtigheten for mina ögon, så hade iag inte anat til at tänka på⁸³

---

⁷⁹ Horn, *Beskrivning över min vandrings tid*, s. 12-14, 19-20, 28.

⁸⁰ Horn, *Beskrivning över min vandrings tid*, s. 72, 73, citatet från s. 73.

⁸¹ Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 51-52.

⁸² Horn, *Beskrivning över min vandrings tid*, s. 83-85.

⁸³ Horn, *Beskrivning över min vandrings tid*, S. 84.

Agneta menade att det skulle vara värre för henne att förlora Lars och att det skulle bringa mer olycka än vad allt det tidigare som hänt henne gjort, eftersom hon nu visste vad lycka var och att hon kunde få det medan hon tidigare bara kände till den vedervärdiga värld och situation hon levde i.

”och hwad iag har slitit i dhe 2 åhran”⁸⁴

Agneta upplevde många problem som var relaterade till kärlek och äktenskap i hennes ungdom. År 1644, när hon var endast 15 år gammal, så blev hennes olycka stor då ”gudh skule sända mig ändå en störe plåga, heler hwem the twar, som sände mig then elaka erick spare på halsen”. Agneta skriver att trots att hon själv inte ville ha Erik tryckte hennes släktingar, med Ebba i spetsen, på att hon skulle tacka ja och förlova sig med honom och de svarade i hennes ställe. Agneta däremot skriver och menar att hon varken hade sagt till honom att hon ”wile wara stadig” eller skrivit att hon önskade det utan hon hade inte ens svarat på hans brev utan bad hennes styvmor att ta både Erik och breven och behålla dem själv.⁸⁵ Detta går emot det emotionella styret genom Hustavlan eftersom barnen skulle vara underordnade sina föräldrar och de som var äldre men även lydiga, något som Agneta inte var eftersom hon vägrade lyda familjen när de bestämde att hon skulle gifta sig med Erik. Det var även problematiskt och stred mot det emotionella styret på grund av att det var fadern, eller en nära manlig släkting om fadern hade förlorat livet, som skulle besluta vem adelsflickan skulle gifta sig med. Man fick inte ifrågasätta detta beslut eftersom man på så vis ifrågasätter mannens makt och auktoritet. Att ifrågasätta mannen var att även ifrågasätta Gud och den samhällsordning som var baserad på hans ord. Detta ansågs inte bara vara hädiskt men den som ifrågasatte det kunde även anses vara en fara för samhället. Det var viktigt för familjen och släkten att döttrarna skulle gifta sig med de män de blivit tilldelade eftersom de som tillhörde adelsståndet var väldigt noggranna i sin planering av äktenskap för att kunna förbättra familjen och släktens ställning och tillgångar på bästa sätt. Detta var enklast att göra genom att gifta bort döttrar eftersom att de kunde ta sig in i de familjer som släkten önskade bekanta och skapa sig band med, som de annars inte hade haft möjlighet att göra.⁸⁶

Även i Agnetas fall försökte familjen skapa sig goda kontakter med en viktig familj. Även om släkten Sparre inte var särskilt rik rent ekonomiskt så hade de ett stort politiskt och socialt kapital eftersom de var en gammal och fin släkt som hade mycket inflytande samt

---

⁸⁴ Horn, *Beskrivning över min vandrings tid*, s. 62

⁸⁵ Horn, *Beskrivning över min vandrings tid*, s. 45, citaten från s. 45, 59.

⁸⁶ Stadin, *Stånd och genus*, s. 26, 70, Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 25, 51-52.

att Eriks far var riksråd.⁸⁷ Detta var vanligt utifrån det emotionella styret baserat på adelsståndet eftersom ett äktenskap skulle stärka släktens ställning och barnen skulle ignorera sina egna känslor kring det och lyda släkten och specifikt fadern.

Agneta är så bestämd och självsäker i att hon inte behöver Erik och hon skriver att det inte gör något om hon nekar honom för att hon fortfarande är ung och kan hitta någon annan och om hon inte skulle hitta något annan så skulle hon hellre förbli ogift hela livet än att gifta sig med Erik eller någon annan som hon inte ville ha. Hon går även så långt att hon skriver att hon hellre skulle mista sitt liv än att behöva dras med Erik i resten av sitt liv.⁸⁸ Att hon säger att hon hellre skulle förbli ogift bör ha haft en väldigt stor inverkan på familjen eftersom det lär vara det sista de vill ska ske. En ogift kvinna skulle kanske inte anses vara ett misslyckande med det var definitivt något som skulle ses som bedrövligt och inte något man önskade i sin familj eller släkt. Det skulle även medföra att Agneta skulle fortsätta stå under sin släkt eftersom hennes far, eller en annan manlig släkting, skulle fortsätta vara hennes förmyndare samt att hon alltid skulle ha en mindre viktig position i släkten och nästan vara undanskymd.⁸⁹

Agneta var fast besluten om att hon ville ha en ”braf såldat” utan att specifikt säga att det var Lars hon ville ha. Det kom däremot fram en tid senare att Agneta ville ha Lars och Agneta skriver att Ebba var direkt kritiskt till den idén och tryckte genast på att hon skulle gifta sig med Erik som behövde henne och Lars skulle gifta sig med en fattig jungfru. Detta var dock Agneta väldigt skeptisk till eftersom att hon menade att Erik endast skulle älska henne för hennes pengar och inte för henne själv.⁹⁰ Under denna tid var det inte ovanligt för män att gifta sig med kvinnor som var mer förmögna än dem eftersom det kunna öppna som en genväg för männen in i de arenor de ville få tillgång till. Agnetas argument var dock acceptabelt då det var en välkänd uppfattning i Sverige utifrån det emotionella styret baserat på Hustavlan att en kvinna inte skulle vara rikare än sin man.⁹¹

Agneta kände stor irritation över sin påtvingade förlovning med Erik eftersom hon ansåg att hon drog stor skam över sig själv och på så vis även över henne som tvingades anses vara hans fästmö. Agneta beskriver att när de var på en dans på slottet stals hans svärdsbalja, antagligen som ett skämt, och istället för att genast åtgärda detta fortsatte Erik att dansa, vilket Agneta tyckte var fruktansvärt på grund av att hon inte ville ha någon som tillät sig själv göras narr av och hon skämdes stort över honom och kände att den skammen

---

⁸⁷ Hættner Aurelius, *Inför lagen*, s. 72-73.

⁸⁸ Horn, *Beskrivning över min vandrings tid*, s. 57-59.

⁸⁹ Stadin, *Stånd och genus*, s. 85, Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 39-40, 163-164.

⁹⁰ Horn, *Beskrivning över min vandrings tid*, s. 45, 52 citatet från s. 45.

⁹¹ Norrhem, *Kvinnor vid maktens sida*, s. 61, Stadin, *Stånd och genus*, s. 60.

även fördes över till henne själv som hans fästmö. Hon skämdes så mycket över honom och hans beteende och tänkte för sig själv: ”Here gudh, hwadh skal du göra mädh den der hasenbärger”. Hasenberger var en narr vid hovet under 1600-talet och att Agneta jämför Erik med en hovnarr är väldigt talande gällande vad hon tyckte om honom, att hon inte ansåg att han passade henne eller sin roll som en adelsman utan var på samma nivå som en narr.⁹² Hela situationen med att familjen tryckte på att Agneta skulle gifta sig med honom, hans beteende som hon fann otillräckligt ledde till att hon kände stor ilska mot honom och hon beskriver hur hon ytterligare en gång sa till familjen att hon inte ville gifta sig med honom och lämnade rummet och att han följde efter henne vilket ledde till att hon tog en slev med varmt vax som stod på värmning över en eld och kastade det mot honom. Detta hade en stark effekt på honom och efter det skriver hon hur hon slapp se honom igen men att han ändå skickade andra till henne för att övertala henne att de skulle gifta sig och kräva svar från henne, andra som också misslyckades.⁹³

Att släkten var väldigt bestämda över att hon, även om hon inte kan få sig själv att bli kär i honom, ska gifta sig med Erik beror på det emotionella styret med utgångspunkt i de krav som fanns på barn inom adelsståndet men även hustavlan. De som tillhörde adeln var noga med att planera och genomföra barnens äktenskap för att hjälpa släkten ekonomiskt, politiskt och socialt. Därmed fick döttrarna inte sin egen vilja igenom utan de var tvungna att rätta sig efter släktens beslut.⁹⁴ Agneta går därmed emot det emotionella styret och skapar på så vis ett stort emotionellt lidande för sig själv på grund av målen som krockar. Målet som finns för alla adelsdöttrar att lyssna på släkten och gifta sig med den man de blir tilldelade och Agnetas strävan efter ett äktenskap där kärlek och den äktenskapliga samvaron kommer finnas tillgänglig. En annan anledning till att familjen var fast beslutna att Agneta skulle gifta sig med Erik kan ledas till att de redan hade kopplingar till släkten Sparre eftersom Agnetas far Gustav Horn, som herefter kommer benämnas som Gustav, och hennes styvmor Sigrid Bielke gifte sig i Lars Sparres, Eriks fars, hus. Eftersom denna koppling redan fanns, och möjligtvis även andra, är det inte förvånande att de ville stärka denna koppling ytterligare genom ett äktenskap som skulle förena släkterna. Ett sådant äktenskap hade varit gynnsamt för båda släkterna av den orsaken att Agnetas släkt var mycket inflytelserika och dessutom förmögna, Agneta ansågs till exempel vara en av de förmögna kvinnorna i Sverige under denna tid, och Eriks släkt hade

---

⁹² Horn, *Beskrivning över min vandrings tid*, s. 51, 53-55, citatet från s. 51, Skoklosters slott, *Hovnarren Hasenberger*. <https://skoklostersslott.se/sv/hovnarren-hasenberger> [2020-12-13].

⁹³ Horn, *Beskrivning över min vandrings tid*, s. 56-57.

⁹⁴ Harris, ”Regional and family networks”, s. 108, Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 25.

en stark politisk makt även om de inte hade lika stort ekonomiskt kapital. Därmed skulle Erik fått en viktig genväg in i det högsta politiska skiktet, som starkt dominerades av släkten Oxenstierna, samt gynnas av Agnetas kapital.⁹⁵

Agneta försökte dock desperat övertala främst sin far, som var den som hade makten att fatta det slutgiltiga beslutet utifrån det emotionella styret, om hon behövde gifta sig med Erik eller inte och hon skrev hur hon försökte argumentera för att hennes lycka skulle gå över hans önskan att göra sig vän med släkten Sparre. Hon menade att beslutet var oerhört viktigt ”ty ther på hänger al min glädie och sorg” och lovade att hon skulle vara en god dotter om han bara accepterade hennes vilja. Här knyter Agneta an till det emotionella styret genom hustavlan och lovar att hon ska följa det och hålla sig tillbaka och sluta upp med att skapa lidande för familjen om han bara accepterar hennes önskan.⁹⁶

”gladh öfwer min stora lycka”

Trots den mörka inledningen på boken där Agneta klagar över att hon blivit ”födh hit til däna onda och för migh mycket mödosama och bedröfweliga wärden vti staden riga, mig siälf til al som största sårgh och wederwärtighet”⁹⁷ och alla de negativa situationerna hon beskriver så finns det även tillfällen av glädjeuttryck som lyfter hennes tillvaro. Dessa är främst koncentrerade kring hennes familj och hennes förhållande med Lars. Hon hade stor glädje av sin familj och särskilt sin moders sida av familjen med hennes mormor, morfar och morbror som de viktigaste ljuspunkterna i hennes liv. Det enda undantaget från moderns sida som hon inte hade glädje av var hennes moster Karin som diskuterades i det tidigare avsnittet om negativa känslor.

”mina bästa dagar alt ifrån min salig fru mors dödh”⁹⁸

Tiden hon spenderade hos sin mormor var väldigt viktig för henne och hon var väldigt glad när hon kunde åka dit. Om Agneta själv fick välja åkte hon gärna till sin mormor för att spendera tid med henne men även för att följa med henne för att träffa andra släktingar. Agnet skriver att trots att hennes mormor blev äldre och inte kunde ta hand om henne på samma sätt som hon gjorde under de första åren av Agnetas liv så var Agneta fortfarande lycklig över att spendera tid där. Trots att hon inte fick lika mycket uppmärksamhet som tidigare var Agneta fortfarande

---

⁹⁵ Stadin, *Stånd och genus*, s. 60, Hættner Aurelius, *Inför lagen*, s. 73, Norrhem, *Kvinnor vid maktens sida*, s. 61, Leijonhufvud, ”Tillägg”, i *Agneta Horns lefverne: Efter Ellen Fries efterlämnade manuskript utgifvet med tillägg af Sigrid Leijonhufvud*, 213-219. Stockholm: Norstedt 1910, s. 178, Norrhem, *Ebba Brahe*, s. 88.

⁹⁶ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 60-61, citatet från s. 60.

⁹⁷ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s.3.

⁹⁸ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 24

glad för hon visste att hennes mormor älskade henne. Efter att ha spenderat tid hos Ebba var Agneta överlycklig över att få slippa det och istället spendera tid med sin mormor och hon beskriver hur hon tackade Gud för att han inte övergivit henne utan gav henne den stora gåvan att ha en mormor. Agnetas mormor symboliserade hopp för henne och att hon, även om hon fick gå igenom mycket, fortfarande hade Gud på sin sida. Agneta skriver att hon ansåg att det var hennes mormor som hade uppfostrat henne och gav henne all ära för det. Vid ett tillfälle tog hennes mormor med henne för att besöka Agnetas mors faster, Axel Oxenstiernas syster Ebba Oxenstierna, vilket Agneta själv beskriver som ”mina bästa dagar alt ifrån min salig frumors död”.⁹⁹

Detta visar tydligt att mormodern, men även Ebba Oxenstierna, fungerade som en sorts emotionell fristad där Agneta inte hade samma hårda krav på sig som hon hade när hon var hemma hos sin faster Ebba. Det verkar vara så att hon slipper samma höga krav på att redan som barn bete sig som en god adelsdam och istället kan göra det hon vill och vara lycklig. Mormodern som började bli gammal lät antagligen Agneta göra mer av det hon ville istället för att vara sträng och lära henne allt som var viktigt utan vila.

Även hennes morfar bringade mycket glädje och bra tider och Agneta skriver att när han var hemma så ”iag den tiden wiste af föga ont vtan rät goda dagar”.¹⁰⁰ Moderns sida av familjen fungerade som en viss form av emotionell fristad gällande äktenskapet där hon inte behövde efterfölja det emotionella styret som skulle innebära att hon inte fick ifrågasätta eller trotsa familjen gällande deras beslut om att gifta sig med Erik, utan de accepterade att hon inte ville gifta sig med honom och höll inte med om att hon skulle tvingas till det. De lät henne lätta på hennes emotionella lidande och emotionella ansträngning, i alla fall i deras närvaro, och de försökte antagligen även hjälpa henne övertala familjen om att hon själv skulle ha rätt att bestämma även om Agneta själv inte uttrycker det i sin självbiografi.¹⁰¹ Att Agneta lyckas övertala sin morfar till att hon inte vill gifta sig med Erik utan istället vill ha Lars är inte helt förvånande eftersom att han var öppen för att basera ett äktenskap på äkta kärlek. Detta hade han tidigare visat gällande hans son Johans val av brud där han till en början motsatte sig deras önskan om att gifta sig men sedan gav med sig på grund av sonens argument rörande kärlek. Det viktigaste för honom var att hans son blev nöjd med sitt äktenskap och sin fru, något han antagligen har fört vidare till hans åsikter om Agnetas kamp för ett äktenskap baserat på

---

⁹⁹ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 23-25, 104, citatet från s. 25, Leijonhufvud, ”Personregister”, s. 217.

¹⁰⁰ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s 24, citatet från s. 24.

¹⁰¹ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 61.

kärlek.¹⁰² Agnetas skriver att hennes morfar även gav henne erbjudandet och chansen att backa ur sin förlovning med Lars om det skulle vara det hon ville och att han skulle finnas där för henne i det beslutet. När Agneta beskriver att hon meddelade honom att hon inte vill backa ur förklarade han för henne att hon nu måste rätta sig efter sin makes vilja. Detta visar på att även om han bidragit till en emotionell fristad för henne när hon var olycklig över sin situation så är han fortfarande en del av och argumenterar för det emotionella styret och hon, nu när hon fått som hon ville, ska falla in i ledet igen och inte gå emot det rådande emotionella styret, i detta fallet Hustavlan. Hon skriver däremot att han fortsätter att lägga vikt vid kärleken och säger att det är tydligt att se kärleken som finns mellan Agneta och Lars och han är glad över att hon nu ska ställa sig under sin make och agera underordnad som det emotionella styret kräver.¹⁰³ Att hennes mormor och morfar fungerade som en fristad gällande äktenskap kan bero på att de hade anammat en annan uppfostringsteknik än Agnetas faster Ebba och moster Karin, och Agneta kan ha blivit inlärd i att kärlek är viktigt och något att sträva efter. Om så, kan det ligga till grund för att Agneta trotsar resterande delar av släkten och vägrar gifta sig med Erik, eftersom hon har ett annat inlärt tankesätt gällande kärlek och äktenskap.

Agneta hade en ”kamratlig” relation med sin morbror Erik Oxenstierna och den tid hon spenderade med honom fungerade som en emotionell fristad för dem båda. För Agnetas del kunde hon finna tröst hos honom när hon var förlovad med Erik mot hennes vilja och även när familjen försökte pressa henne att acceptera Erik helt och gifta sig med honom. Agneta skriver att han gav henne även råd varav ett av råden var att hon kort och gott skulle säga nej till Erik när hon blev tillfrågad. Enligt ett brev som hennes morbror Erik Oxenstierna skickat till Agneta hjälpte hon även honom när hans eget äktenskap planerades med tröst och råd. De fanns därmed båda där för varandra och behövde inte hålla upp den fasad av känslor som det emotionella styret tvingade på dem där de skulle lyda sina föräldrar och acceptera den de hade valt ut som make eller maka utan tillät varandra att ifrågasätta det emotionella styret.¹⁰⁴

Det finns även flera tillfällen när andra individer som inte tillhör familjen men som är i hennes närhet vid något tillfälle, till exempel drottning Maria Eleonora som Agneta skriver beklagade sig över det liv de ser Agneta utstå och försöker göra något åt det dels genom att spendera tid med Agneta men även genom att stoppa Ebba när hon behandlar Agneta alltför illa. Trots att Agneta behandlas illa vid flera tillfälle så är hon fortfarande glad, något som enligt

---

¹⁰² Stadin, *Stånd och genus*, s. 58.

¹⁰³ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 80-82, Stadin, *Stånd och genus*, s. 17.

¹⁰⁴ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 50, 53, Leijonhufvud, ”Tillägg”, s. 186-188.

hennes själv beror på att hon inte visste bättre eftersom hon inte förstod hur "eländigt" hon hade det utan det var det enda liv hon visste.¹⁰⁵

"så vnte gudh migh min enda kiäre farbror"¹⁰⁶

Det var dock inte endast moderns sida som var viktig för Agneta, även om de flesta från den sidan av familjen var snälla mot Agneta och personer som hon kunde glädjas åt att ha i sitt liv, utan det fanns även individer från faderns sida, förutom hennes far som även gav henne mycket glädje vilket jag kommer utveckla mer här nedan. Speciellt hennes farbror Klas Horn var en person i hennes liv som hon tyckte om. Agneta beskriver att efter modern dog, och efter många om och men med tjänstefolk som vanvårdade Agneta och hennes bror, så kom de fram till farbrodern och hans fru Ebba och även om Agneta har haft en oerhört dålig relation till Ebba så var hon väldigt glad för sin farbror när han var i livet:

Män i min stora hiärtans sårgh och oljka, så vnte gudh migh min enda kiäre farbror her klas horn, hwilken migh så högt älskade, som iagh har varit hans eget barn. Tÿ förtogh han migh mången elak och ondh stundh, som migh kom til handa¹⁰⁷

Hon skriver att han älskade henne som sitt eget barn och stoppade negativa saker från att hända henne i den mån han kunde när han var där och fick dåligt samvete om något dåligt hände henne. Hon såg sin farbror som en stor tröst i sitt eländiga liv och han var som en fadersfigur för henne.¹⁰⁸

"och hölt han mig mycket grant och wäl"¹⁰⁹

Agneta kopplade stor lycka till sin far Gustav och skriver att hon kände oerhörd lycka när han släpptes ur fångenskap och kom tillbaka till Sverige efter åtta år som fånge där han endast kunnat skicka brev men inte fått se sin dotter. Agneta skriver att när han kom tillbaka började han skämma bort henne och att hon fick "alt thet mit hiärta önskade och begärde" och han lät henne inte fattas något utan köpte allt hon behövde. Hon beskriver även att hans återkomst till Sverige medförde även att andra personer, som tidigare hade behandlat henne illa och hatat henne, började bli överdrivet trevliga mot henne. Hon beskrev det som att hon "war i himmelen emot mina föra dagar" där de förra dagarna antagligen riktas mot de dagar hon spenderat hos

---

¹⁰⁵ Horn, *Beskrivning över min vandringsstid*, s. 15, Leijonhufvud, "Personregister", s. 216.

¹⁰⁶ Horn, *Beskrivning över min vandringsstid*, s. 12

¹⁰⁷ Horn, *Beskrivning över min vandringsstid*, s. 12-13.

¹⁰⁸ Horn, *Beskrivning över min vandringsstid*, s. 12-14.

¹⁰⁹ Horn, *Beskrivning över min vandringsstid*, s. 31

sin faster Ebba. Gustav ställde sig ofta på Agnetas sida och höjde henne och hennes åsikt över allt annat. Agneta skriver att han ansåg att Agneta var den största och enda glädje och säger i ett samtal med Ebba att han vägrar gifta sig med en kvinna som inte kan komma överens med hans dotter och som skulle leda till att Agneta ville lämna hans hem. Hon beskriver även att han ursäktade hennes beteende, som tidigare nämnts gällande när hennes halvsystrar gått bort, när hon gjort något som både Ebba och hennes styvmor anser vara fel och menar på att hon fortfarande bara är barnet, trots att hon var 17 år då, och att man ska låta barnen behålla sin barnslighet så länge det går och att barn inte tänker på samma sätt som vuxna gör. Hon skriver att han menade att hon bara var barnslig eftersom hon såg något roligt och inte tänkte på att det var en tid för sorg medan en vuxen hade klandrats för att göra samma sak eftersom de ska veta bättre.¹¹⁰ Detta var inte ovanligt eftersom faders starka band och kärlek till sina barn gjorde att de inte var lika strikta med att disciplinera sina barn och framföra sin vilja och auktoritet.¹¹¹

Att Agneta trivs så bra hos sin far kan även bero på att han fungerade som en emotionell fristad för henne där det inte sattes lika höga krav på henne som det gjorde hemma hos hennes faster Ebba där hon antagligen ville göra vad hon själv ville som vilket barn som helst men även lyda vilket skapade svårigheter hos henne. Hos hennes faster Ebba vågade hon aldrig säga emot och lydde oavsett vad men hennes far lyssnade på vad hon ville ha och göra.

”hiärtelig oskrämtat kärlek”¹¹²

Även kärleken bringar Agneta lycka och hon värderar den väldigt högt i sitt liv och har redan som 16-åring en tydlig bild av vad kärlek är. Hon vägrar till exempel att gifta sig med Erik just på grund av att hon ”intet kune bringa öfwer mit samwet til at bli kiär åt honom” utan älskar en annan.¹¹³

Och höle iah thet för en större lättfärdighet efter, om iah lofua til at bli kiär åt honom och bedroge honom der mäd och kunde sedan aldrig lida honom vtan älska en anan mera än honom, thet iag wist gorde. Och skal iag aldrig säya iag. Och så wist gudh lefwer, om i än mot min wilia bringa thet så wida, at wi sku stå för prästen så skal iag säyä näy öfwerliut och skal aldrig koma i säng heler hus mädh honom.¹¹⁴

Agneta anser att det skulle vara fel och lättfärdigt av henne att gifta sig med honom om hon skulle älska någon annan mer. Hon argumenterar även för att hon aldrig skulle komma i säng

---

¹¹⁰ Horn, *Beskrivning över min vandringsstid*, s. 30, 31, 34 citaten från s. 31.

¹¹¹ Cavallo, ”Family relationships”, s 22.

¹¹² Horn, *Beskrivning över min vandringsstid*, s. 52

¹¹³ Horn, *Beskrivning över min vandringsstid*, s. 45.

¹¹⁴ Horn, *Beskrivning över min vandringsstid*, s. 58-59.

eller ha ett hushåll med honom utan kommer säga nej om hon tvingas till altaret. Att hon inte skulle komma i säng med honom är problematiskt utifrån Stadins forskning och det emotionella styret baserat på Hustavlan som visar att under den tidigmoderna tiden, som är den tid allt detta sker, var äktenskapet starkt förknippat med den äktenskapliga samvaron enligt kyrkans sätt att se på det. Ett bra äktenskap skulle vara ett äktenskap där sexualiteten fick ta plats eftersom det var naturligt och givet av Gud. Utöver detta skulle det även finnas kärlek eller vänskap mellan de två parterna.¹¹⁵ Därmed skulle ett äktenskap mellan Agneta och Erik inte vara ett gott äktenskap eftersom att både sexualdriften och kärleken fattades från Agnetas sida. Däremot fanns det inte alla under denna tid som kunde prioritera kärleken och vänskapen och i detta fall ville inte heller familjen att hon skulle göra det utan de ville att hon skulle göra som hon blev tillsagd. Familjen skulle även kunna argumentera att utifrån Hustavlan, som är det emotionella styret och välkänt i samhället som Guds samhällsordning, läggs ingen vikt vid att kvinnan ska känna kärlek för sin make utan hon ska endast lyda medan maken ska älska sin hustru.¹¹⁶

När Agneta äntligen lyckas övertala sin familj och släkt att hon inte ska behöva gifta sig med Erik beskriver Agneta hur hon kände stor glädje, så stor att hon ”beynte till att siunga och dansa” eftersom hennes ”glädje är nu komin på post ridandez hem, som har varit borta i tu åhr för mig”. Hon skriver att hon inte haft någon anledning att vara glad de senaste två åren men att hon nu kan vara glad återigen och att ”al min sårgh förswunin”.¹¹⁷ Här försvann äntligen hennes emotionella lidande och emotionella ansträngning när hennes två mål, att lyda sin far och familjen och vara en god dotter samt målet att finna och gifta sig för kärleken, inte längre krockade med varandra. All hennes emotionella ansträngning hade lönat sig och hon kunde nu slippa det emotionella lidandet som hon hade behövt utstå under två års tid. Hon fick dock inte som hon ville på grund av att hon egentligen önskade att hennes far skulle säga nej till Sparrarna från henne men han vägrade och hon blev tvungen att göra det själv. Det slutade med att hon själv fick neka honom, dock inte direkt till honom utan via hans syster som rest till Agneta. Men trots att hennes önskan att slippa säga det själv inte uppfylldes blev hon väldigt glad och lättad när det väl var gjort.¹¹⁸

Agneta är väldigt bestämd om att kärlek är viktigare än allt annat och beskriver det som följande i en konversation med sin faster Ebba:

---

¹¹⁵ Stadin, *Stånd och genus*, s. 12, 18, 37, 44, 48.

¹¹⁶ Stadin, *Stånd och genus*, s. 48, 57.

¹¹⁷ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, S. 62.

¹¹⁸ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 61-62.

Män så bekymrar mig inte den fatigdomen stort. Först at wi man älskar hwar anan af alt hiärta och länge och wäl få behåla hwar anan, så är en liten bit brö mädh kiärlek myrke bättre än et stort hus mädh ala handa gåt, när 2 inte älskar hwar anan¹¹⁹

Agneta berättar för sin faster Ebba att hon inte bryr sig om hon blir fattig eftersom det är viktigare att man känner kärlek för varandra än att ha ett överflöd av mat eller ett stort hus. Dessa saker var därmed inte värda något om det inte fanns kärlek också enligt Agneta. Agneta beskriver en stor kärlek som hon hade gentemot Lars och de ”läfwa hwar anan, at ingen människa skule skilia oss både å vtan then gräma och obarmhertiga döden”. Agneta skriver att trots att de älskade varandra av hela sitt hjärta valde de att hålla det hemligt en längre stund och han låtsades till och med vara intresserad av hennes vän Kerstin Posse. Trots deras hemligmakeri var de båda väldigt glada och kära i varandra. Agneta uttrycker även en stor glädje när de, efter att de hållit sin kärlek hemlig, skickat ett brev till hennes far och bett om hans välsignelse och äntligen får svaret att han samtycker till deras äktenskap. Enligt Lahtinen var familjens godkännande ett krav och därmed hade de inte kunnat gifta sig om fadern inte accepterade det.¹²⁰ Lars lär antagligen ha setts som en attraktiv partner till Agneta eftersom han redan hade kopplingar till släkten genom att vara Axel Oxenstiernas brors styvson.¹²¹ Utifrån det emotionella styret med Hustavlan som grund skulle det finnas kärlek i ett äktenskap, även om det inte nödvändigtvis är kärlek i en nutida bemärkelse utan snarare sämja mellan parterna. Det var viktigt att det fanns sämja i ett äktenskap, något som var kvinnans uppgift att bibehålla¹²², och Agneta var uppenbarligen av den åsikt att det var viktigare att finna ett äktenskap där det kunde uppnås än att vara rik.

”huru gudh altidh har hulptit migh mädh et gåt tålmodh”

Trots att Agneta försöker konstruera en bild av att hon är en dygdig människa och dotter, vilket hon gör tydligt redan i hennes titel där hon beskriver att hon genomgått livet med tålmod som på den tiden innebar en kristen dygd¹²³, finns det även delar som är inkluderade i självbiografen som en läsare kan ifrågasätta om det visar på en from och ödmjuk kvinna som var idealet för kvinnor under denna tid. Den tydligaste händelsen är när Agneta beskriver att hennes piga, som hade försummat henne och hennes lillebror när modern dog trots att hon lovat Agnetas mor att ta hand om henne som hon önska att Gud skulle ta hand om henne, var döende efter en skadlig

---

¹¹⁹ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 70.

¹²⁰ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 70, 77-80, citatet från s. 77-78, Leijonhufvud, ”Personreigster”, s. 217, Lahtinen, *Anpassning, förhandling, motstånd*, s. 172.

¹²¹ Leijonhufvud, ”Tillägg”, s. 179.

¹²² Stadin, *Stånd och genus*, s. 65-66.

¹²³ Savin, *Fortunas klädnader*, s. 71.

abort så ska pigan” dyrt nog swara före huru hon har handlat både mot mig och sig siälf”.¹²⁴ Detta kan tolkas som skadeglädje från Agnetas sida men det skulle dock även kunna tolkas som att hon inte ser någon glädje i det utan endast ser det som rättvisa och inte lägger någon annan värdering än det utan bara känner en lättnad att hon slipper henne då hon var ”en stor plåga”. Oavsett om hon är skadeglad eller endast tänker på rättvisa så är hon väldigt nöjd över att hon äntligen slipper pigan och därmed den stora plågan som hon varit sedan modern dog.¹²⁵

---

¹²⁴ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 9, 16.

¹²⁵ Horn, *Beskrivning över min vandringstid*, s. 16.

Sammanfattning

Agnetas tidiga liv som skildras i hennes självbiografi är en emotionell berg- och dalbana där växlingar mellan positiva och negativa händelser, och därmed även känslor, sker oerhört snabbt. Hon nämner dock inte sina bra stunder och positiva händelser i samma utsträckning som hon nämner det negativa som hon utstår, vilket kan bero på att, likt Savin skriver, det som är positivt anses vara en del av livet och inte en enskild specifik händelse medan det negativa ses mer som en händelse och därmed läggs större vikt vid det. De starkaste och mest återkommande känslorna som uttrycks i självbiografen är sorg och lidande, samt även en del skam och ilska. Däremot fanns det också positiva känslor såsom lycka och kärlek även om de inte fick lika stort utrymme som de negativa. Agnetas beskrivning av alla sina olyckor och motgångar kan vara kopplat till uppfattningen som Savin beskrev om att Gud testade sina följare och gjorde så att de skulle likna Kristus med sina egna kors.

Agnetas syn på sin barndom växlar stort i relation till vem hon spenderar tid hos. När hon behöver åka till sin faster Ebba blir hon snabbt nerstämd och vill inte dit och tycker inte om att spendera tid där. När hon däremot tillbringar tid hos sin mormor Anna Bååt, och morfar Axel Oxenstierna om han är där samtidigt, så är hon mycket lyckligare. Anledningen till att hon har det så dåligt hemma hos Ebba är för att hon dels behandlas väldigt illa av Ebba och de andra i hushållet men även eftersom hon i många fall är rädd för vad Ebba ska göra. Detta kan bero på att Ebba, med grund i det emotionella styret där Ebba var överordnad eftersom hon var äldre och även husfru och därmed hade rätt att befalla Agneta, ställde höga krav på Agneta och att Agneta inte hade något annat val än att lyda utan att orsaka emotionellt lidande för sig själv. Under denna tid menar dels Lahtinen, men även Stadin, att husfrun var överordnad barnen och därmed krävde respekt medan barnens uppgift var att vara ödmjuka och lyda, något som även Ebba förväntade sig av Agneta. Agnetas erfarenheter och agerande går dock emot de förväntningar som fanns på barnen, utifrån dels Lahtinens och Stadins men även Norrhems forskning, eftersom hon vägrade lyda, även om de vuxna försökte kräva att hon skulle lyda dem.

Agneta hade dock en typisk uppväxt för en adelsflicka som förlorat sin mor tidigt eftersom hon skickades runt till släktens kvinnor som alla hjälpte till att uppfostra henne. Den var typisk i den mån att likt Norrhem och Cavallo skrev så placerades de barn som förlorat sina föräldrar hos släktingar, även om de har nått olika resultat om vilken släkting barnen placerades hos, och särskilt att adelsflickor, likt Lahtinen beskriver, skulle placeras hos en kvinna som kunde fostra flickan. Däremot behöver inte alla ha haft fostrare som disciplinerar dem så hårt

som Ebba gjorde mot Agneta, vars disciplin på många sätt liknar den Norrhem beskrev att Ebba Brahe fick utstå vid hovet, och kan istället ha haft en genomgående lycklig barndom trots att de förlorat den ena eller båda föräldrarna. Där är Agneta kanske ett mer speciellt exempel eftersom hennes uppfostran och mående skiftar så snabbt mellan hennes olika fostrare och även om Agneta själv anser att det är hennes mormor som har fostrat henne så har Ebba även bidragit med en del hon behöver lära sig vilket visade sig i ett brev mellan Agneta och hennes morfar, som Stadin inkluderat i sin forskning, där de diskuterade vad Agneta hade gjort en dag på Ebbas gods.

Agneta själv ansåg att hon hade en eländig barndom och att det inte blev bättre med tiden utan att hennes olycka växte i takt med att hon själv växte, antagligen för att det sattes mer krav på henne att lyda familjen och göra som de sa, som till exempel att hon skulle lyda och gifta sig med Erik. Hon vantrivdes hos både sin faster Ebba och sin moster Karin, båda av olika anledningar men ändå något likartade eftersom det kunde smälta samman i att de behandlade henne illa och hårt. Det var endast de, som nämns i vilket fall, som använde sig av en hård version av uppfostran där äga är accepterat. De kan ha rätt att behandla henne som de gjorde utifrån det emotionella styret eftersom man, som Stadin beskrev, accepterade äga speciellt i fall med svårtämjda barn. De var överordnade Agneta och hade båda två rollen som husfru vilket krävde respekt, något som Agneta kanske inte visat dem.

Agnetas andra släktingar beskrivs däremot aldrig ha gjort något sådant och kan antas ha varit försiktigare i deras uppfostran av henne. Detta är inte förvånande eftersom det fanns två sätt att se på uppfostran under 1600-talet utifrån det emotionella styret. Den ena utgick från hustavlan, som Stadin beskriver i sin forskning, där föräldrarna uppmanades uppfostra sina barn genom förmaningar och fungera som förebilder för att på så vis fostra barnen till goda undersåtar medan det andra sättet gick ut på stränghet och var starkt kopplat till adelsståndet men hade även grund i den kyrkliga världen. Norrhem skrev i sin forskning om Ebba Brahe att om fostraren var sträng under uppfostran skulle barnens vilda natur tämjas och därmed skulle deras egen fria vilja kvävas för att på så vis skapa goda undersåtar. Enligt detta sätt att se på uppfostran var det inte bra att vara för snäll med barnen eftersom de skulle bli vilda och ifrågasätta sin plats i samhällsordningen.

Agneta hade dock ljuspunkter i sin barndom som hon fann mycket glädje i och dessa viktiga individer var dels hennes farbror Klas Horn, som hon kände stor sorg över när han dog, hennes far som gjorde henne oerhört lycklig när han äntligen återvände till Sverige efter att ha varit krigsfånge, samt de på hennes moders sida med extra fokus på hennes mormor Anna Bååt, morfar Axel Oxenstierna och morbror Erik Oxenstierna. Speciellt mormodern och

morbrodern beskrivs som väldigt viktiga. Mormodern var så viktig eftersom hon tog väl hand om Agneta och räddade henne från den plåga som var tiden hon spenderade hos Ebba men även eftersom hon var väldigt glad för henne. Morbrodern var också viktig eftersom de hade en nära relation där de kunde hjälpa varandra, särskilt i frågor om äktenskap. Dessa individer som hade en viktig positiv roll i Agnetas liv fungerade som en emotionell fristad för Agneta eftersom hon där inte behövde utstå samma krav i uppfostran som hon gjorde när hon var hemma hos sin faster Ebba eller moster Karin. De fungerade även som en emotionell fristad gällande äktenskap eftersom hon där inte behövde hålla kvar det emotionella lidande och emotionella ansträngning som hon hade med resterande delar av familjen då hon hade ett mål om att få sin vilja igenom men hon ville även lyda släkten och speciellt sin far. Agnetas mormor, morfar och morbror accepterade att hon inte ville gifta sig med Erik och tänkte därför inte tvinga henne till något som gick emot hennes egna önskemål.

Att Agneta är rädd för Ebba framkommer återkommande i självbiografen. Det är dock extra tydligt när det kommer till förlovningen med Erik där Agneta själv skriver att hon inte vågar säga emot och säga nej till Erik för att hon är rädd för vad Ebba skulle säga och göra. Därför väntar hon in i det sista, hela två år, tills hennes far återvänder från militären och försöker resonera med honom istället. Hon möter även stor press från resterande delen av släkten, med undantag för hennes mormor, morfar och morbror, att hon ska acceptera Erik och gifta sig med honom. Utifrån det emotionella styret hade dock släkten rätt att ta dessa besluten för döttrarna, och speciellt adelsdöttrarna, och de skulle bara lyda. Agneta går därmed emot det emotionella styret då hon vägrar underställa sig släktens beslut utan fortsätter säga och agera emot släktens val av make till henne. Att hon vägrade var problematiskt och bröt mot det emotionella styret gällande äktenskap, som Lahtinen beskrivit i sin forskning, eftersom döttrarna skulle lyda sina föräldrar och gifta sig med den man de hade valt ut. Detta orsakade Agneta stort lidande eftersom målet att finna äkta kärlek och lyda familjen krockade vilket ledde till emotionell ansträngning eftersom hon trots lidandet valde att inte lyda familjen utan kämpade för att gifta sig av äkta kärlek.

Efter två år av slit med påtryckningar från både Erik och delar av släkten, inklusive fadern, så lyckas hon äntligen övertala sin far att låta henne neka Erik. Detta gör hon dock med, för denna tid, extrema metoder eftersom hon säger att hon hellre skulle förbli ogift, eller dö, än att gifta sig med honom. Att inte gifta sig under 1600-talet innebar, enligt Lahtinens forskning, att man skulle få en undanskymd position i släkten och folk skulle beklaga sig över hur hon inte hade gift sig. Det var därmed inte något som kunde göras utan att individens liv skulle förändras på något vis. Det var dessutom inte alls accepterat under 1600-talet att en dotter

skulle ifrågasätta familjens eller släktens beslut som Agneta gjorde, utan barnen skulle lyda sina föräldrar och äldre släktingar och vara underdåniga utifrån det emotionella styret där barnen var underordnade alla i släkten. Det Agneta gjorde var indirekt att ifrågasätta den samhällsordning som fanns vilken var uppbyggd på Guds ord, något som ansågs vara samhällsfarligt och som att gå emot Gud. Agneta fick dock stöd från sin moders sida, som fungerade som en emotionell fristad för henne, vilket antagligen hjälpte henne att fortsätta hålla starkt vid sin åsikt och vilja. Hennes morfar fortsätter även på samma spår när Agneta är förlovad med Lars, som hon känner stor kärlek till, och ger henne chansen att backa ur och inte gifta sig med honom och lovar att han kommer ge henne stöd om hon så skulle önska sig det vilket visar på att han fortsätter vara en emotionell fristad för henne om det så krävs. När hon däremot säger att hon vill gifta sig meddelar han henne att han förväntar sig att hon ska vara en god hustru och inte provocera honom utan lyda och rätta sig efter det hennes make säger. Han utgår från det emotionella styret, med grund i Hustavlan, och förväntar sig att Agneta ska underordna sig sin make och vara den som står för att sämjan i äktenskapet bibehålls. Kvinnan ska då inte provocera sin make utan vara noga med att lyda och göra det hon blir tillsagd. Kvinnan har dock annan makt i hushållet, trots att hon behöver underordna sig sin make, eftersom hon är husfru och är överordnad de andra medlemmarna av hushållet.

Det emotionella styret i Agnetas liv, som är baserat på Hustavlan och de krav som fanns på individer som tillhörde adelsståndet, påverkade både hennes barndom och de förhandlingar som skedde kring äktenskapet oerhört mycket. De olika uppfostringsteknikerna som hennes olika fostrare hade visar på att det fanns skilda uppfattningar även inom det emotionella styret men att oavsett vad fick det fortgå, något som kan bero på att det fortfarande var en accepterad del av ett barns fostran. Så även om Agnetas mormor, i alla fall utifrån det som nämns, inte agade Agneta kunde hon möjligtvis anse att det var acceptabelt i vissa fall, såsom när Ebba eller Karin gjorde det eftersom de, mest troligt, kunde argumentera för användningen av det. De gjorde ju det, i alla fall enligt Ebba, för att slå ut den infödda onskan och argheten, vilket kan ha varit en acceptabel förklaring.

Det emotionella styret låg även till grund för äktenskapsförhandlingarna och den press Agneta fick utstå från familjen. Enligt det emotionella styret, som alla kände till, hade släkten, med fadern som absolut sista beslutstagare, rätten att välja ut en make som skulle stärka släktens ställning i samhället. Det emotionella styret sa även att barnen skulle vara lydiga och gå med på allt det som släkten bestämde utan att ifrågasätta det, speciellt adelsdöttrar. Att Agneta därmed inte accepterar detta, eller motvilligt accepterar men inte agerar utifrån det, går starkt emot de krav som det emotionella styret ställer på dess medlemmar. Att Agneta går emot

sitt mål om att lyda och vara en god dotter leder till emotionellt lidande, att hennes mål om att lyda och hennes mål om att finna äkta kärlek, krockar och leder till en svår tid för henne. Trots att det leder till lidande väljer dock Agneta att fortsätta kämpa och hennes kamp benämns som emotionell ansträngning på grund av att hon, trots lidandet, ändå väljer att fortsätta sträva efter sitt mål. Här är Agnetas morbror Erik oerhört viktig eftersom han erbjuder henne en emotionell fristad där hon kan släppa allt emotionellt lidande och emotionell ansträngning, om så bara för en stund, och återhämta sig och bygga upp sina krafter för att kunna stå på sig och fortsätta sin kamp. Hennes morbror stod alltid på hennes sida gällande Erik och ville inte att hon skulle gifta sig med honom eftersom hon själv inte ville. Agneta agerade även som fristad för sin morbror när han behövde det och det var därmed en ömsesidig relation där de kunde agera som fristad för varandra där de inte behövde agera lämpligt utifrån det emotionella styret. Även Agnetas mormor och morfar agerade som fristad gällande äktenskapet, om möjligtvis även i barndomen i jämförelse med hennes tid hos Ebba och Karin, där de ansåg att hon skulle få gifta sig med den hon önskade och inte skulle tvingas till ett äktenskap med en man hon inte önskade. De fanns därför där för henne och tillät henne släppa sitt lidande och leva fritt från de förväntningar som fanns på henne från släkten utifrån det emotionella styret.

För att bygga vidare på denna undersökning hade det varit intressant att ytterligare undersöka annat källmaterial, kanske brev eller liknande om det finns bevarat, som är relaterat för att se hur Ebba Leijonhufvud uppfattade Agnetas barndom och uppfostran eftersom att det är möjligt att den skiljer sig avsevärt från Agnetas egen uppfattning. Oavsett hur hemsk Agnetas barndom kan uppfattas så kan Ebba ha haft en annan tanke gällande den samt att Agnetas självbiografi endast är ett perspektiv på det och därmed kanske inte hela sanningen utan endast det hon vill lyfta fram.

Det hade även varit intressant att undersöka om Ebba Leijonhufvuds uppfostran av hennes dotter Anna Sture såg likadan ut som den uppfostran Agneta fick, förutsatt att det finns källmaterial tillgängligt för att besvara frågan. Detta eftersom att Ebbas uppfostran av Anna har hyllats och är anledningen till att Ebba fick arbete vid hovet som en av drottning Kristinas fostermödrar.

Agnetas barndom och kamp för äktenskapet var en tid av många svårigheter, men även flera bra stunder, och efter många om och men fick hon till slut som hon ville och hade sin far på sin sida och kunde gifta sig med Lars, som hon länge önskat.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Horn, Agneta, *Beskrivning över min vandringstid: Utgiven med inledning och kommentar av Gösta Holm*, Stockholm: Almqvist & Wiksell 1959

Leijonhufvud, Sigrid, "Personregister", i *Agneta Horns lefverne: Efter Ellen Fries efterlämnade manuskript utgifvet med tillägg af Sigrid Leijonhufvud*, 213-219. Stockholm: Norstedt 1910

Litteratur

Alston, Laura och Harvey, Karen, "In Private: The Individual and the Domestic Community". I *A Cultural History of the Emotions in the Baroque and Enlightenment Age*, Claire Walker, Katie Barclay och David Lemmings (red), 137–154. London: Bloomsbury Publishing 2019.

Beattie, Cordelia, "Economy" I *A cultural history of childhood and family in the early modern age*, Sandra Cavallo och Silvia Evangelisti (red.), 49-68. Oxford: Berg 2010

Bergström, Göran och Boréus, Kristina, Innehållsanalys. I *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Bergström, G. & Boréus, K (red.), 43-87. Lund: Studentlitteratur 2005

Cavallo, Sandra, "Family relationships" i *A cultural history of childhood and family in the early modern age*, Sandra Cavallo och Silvia Evangelisti (red.), 15-32. Oxford: Berg 2010

Harris, Barbara, "Regional and family networks: The hidden role of sisters and sisters-in-law" i *Gender and Political Culture in Early Modern Europe 1400-1800*, Svante Norrhem och James Daybell (red.), 107-122. London: Routledge, Taylor & Francis Group 2017

Holm, Gösta, "Inledning" I *Beskrivning över min vandringstid: utgiven med inledning och kommentar av Gösta Holm*, V-XXXVIII. Stockholm: Almqvist & Wiksell 1959

Hättner Aurelius, Eva, *Inför lagen: kvinnliga svenska självbiografier från Agneta Horn till Fredrika Bremer*, Lund: Lund Univ. Press 1996

Hättner Aurelius, Eva, *Agneta Horn*, Svenskt kvinnobiografiskt lexikon, 2018-03-08.
<https://skbl.se/sv/artikel/AgnetaHorn> [2021-01-04]

Jarzebowski, Claudia, "“Will we ever meet again?” Children Travelling the World in the Late Seventeenth and Eighteenth Centuries”, i *Gender and Emotions in Medieval and Early Modern Europe: destroying Order, Structuring Disorder*, Susan Broomhall (red.), 215-231. Surrey: Ashgate 2015

Lahtinen, Anu, *Anpassning, förhandling, motstånd: kvinnliga aktörer i släkten Fleming 1470-1620*, Stockholm: Bokförlaget Atlantis 2009.

Leijonhufvud, Sigrid, "Förord" i *Agneta Horns lefverne: Efter Ellen Fries efterlämnade manuskript utgifvet med tillägg af Sigrid Leijonhufvud*, 3-11. Stockholm: Norstedt 1910

Leijonhufvud, Sigrid, "Tillägg", i *Agneta Horns lefverne: Efter Ellen Fries efterlämnade manuskript utgifvet med tillägg af Sigrid Leijonhufvud*, 171-212. Stockholm: Norstedt 1910

Lindstedt Cronberg, Marie, *Synd och skam: ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1880*, Tygelsjö: Cronberg publ., Diss Lund: Lunds universitet 1997

Mitchell, Stephen A., *Job in the female garb: studies on the autobiography of Agneta Horn*, Göteborg: Litteraturvetenskapliga inst., Univ. 1985

Norrhem, Svante, *Ebba Brahe: makt och kärlek under stormaktstiden*, Lund: Historiska Media 2007

Norrhem, Svante, *Kvinnor vid maktens sida 1632-1772*, Lund: Nordic Academic Press 2007

von Platen, Magnus, *Agneta Horn än en gång*, Uppsala: Svenska litteratursällskapet 1998

Krausman Ben-Amos, Ilana, "Community" i *A cultural history of childhood and family in the early modern age*, Sandra Cavallo och Silvia Evangelisti (red), 33-48. Oxford: Berg 2010

Reddy, William, *The navigation of feeling: a framework for the history of emotions*, Cambridge U.K.: Cambridge University Press 2001. E-bok.

Savin, Kristiina, *Fortunas klädnader: lycka, olycka och risk i det tidigmoderna Sverige*, Lund: Sekel, Diss. Lund : Lunds universitet 2011

Skoklosters slott, *Hovnarren Hasenberger*.

<https://skoklostersslott.se/sv/hovnarren-hasenberger> [2020-12-13]

Stadin, Kekke, *Stånd och genus i stormaktstidens Sverige*, Lund: Nordic Academic Press 2004